

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата виносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1.75 руб.

Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек.konto: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

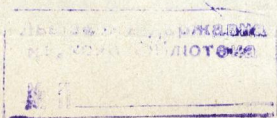
III рік. Ч. 70.

Відень, 24-го грудня 1916.

Ч. 130.

Просимо наших Читачів відновити
передплату на 1917 р., щоб не
здержувати висилки часописи.

Занепад російської опозиції і зріст опору поневолених націй.

Несподівано перервана сесія Державної Думи була фатальною для поступового блоку, бо він утратив значну частину своїх членів. Поступовці виступили з блоку в цілій складі поступової партії. Члени думського центра висловили намір виступити з блоку. Для поступовців блок показався нарешті зареакційним, — для членів центра запоступовим.

Російська радикальна преса, як напр. петербурзький „День“ або „Кіевская Мысль“, уважають виступлення поступовців цілком природним. Остання пише з сеї нагоди: „Розбиття блоку цілком природне, бо він від самого початку почав виразно ухилятися в правий бік, тягнучи за собою й опозиційних послів від одної уступки уряду до другої. Але справу про перебудову міністерства поступовці зробили знадідком до розбиття блоку. Фракція поступовців признала, що після того, як бюро блоку відкинуло поправку поступовців до декларації, яка вказувала на необхідність відповідального міністерства, побут поступовців у блоці зробився неможливим. Тому фракція одностайно постановила вийти з блоку. Більшістю всіх проти трьох голосів постановлено вийти також і з бюро блоку. Кадети, октябристи й поступові націоналісти заявили, що після виступлення поступовців та евентуального виступлення групи центра блок може існувати й далі.“

Провідник кадетів — Мілюков дивиться на зменшення кількості блоку зовсім непесимістично. Можливо, що він навіть радий, що позбувся поступовців, які часами перешкаджали йому в його безмірно опортуністичних порозуміннях з правительством. Зменшення чисельності блоку Мілюкова не може очевидно дуже смутити, бо на рішучу боротьбу з правительством блок ніколи не зважував ся.

Праві, розуміється, тішать ся, що блок позбувся поступовців і зможе в більшій мірі ніж раніше піддержувати правительство. „Новое Время“ з задоволенням констатує: „Розрив блоку з поступовцями показує, що він зрікається ся неможливого з психологічної й державної точки погляду тактики бойкотування правительства з усіма наслідками сеї тактики, доведеної до послідовного кінця. На щастє здоровий розум вождів думської більшості здержав їх від сеї погубної крайности.“

Правда, не зважаючи на упадок настрою, спричинений виступленням поступовців з блоку, в Думі виголошено старі жадання зміни кабінету й чули ся різкі окрики по адресі того чи иншого члена кабінету міністрів, але вони могли бути ознаками протесту не лише проти внутрішньої, а й проти заграничної політики російського правительства. Як ми вже почасті згадували в статі про Думу в однім з попередніх чисел, російська опозиція, а особливо кадети опираються у своїй політиці не на російським громадянстві, але на Англії. Уступлення не досить войовничого Штюрмера було здобутком не думської опозиції, а лише англійського амбасадора — Бюкенена. І російська опозиція низила ся до такого ступня, що врочисто привітала не лише самого Бюкенена, називаючи його на „святі англійського прапору“ „щастем для Росії“, а і його ставленика-реакціонера та брата відомого шибеника — Трепова.

Дуже влучну характеристику „святи англійського прапору“ зокрема, а російсько-англійських відносин загалом дав Булацель в „Російск-ім Гражданин-ї“, пишучи: „На сім урочистім засіданню були промови, привіти, оплески й лакейська покірливість перед тими, кого в даний момент уважають панамі подожження. По російському звичаю обов'язково треба в ім'я свободи лежати перед кимсь на пузі.“

Але за свою покірливість російські ліберали не дістали жадної нагороди. Трепов заявив лише в Думі, що Росія має відібрати наслідком війни не лиш австрійські та пруські землі, заселені Поляками, а й Царгород з Дарданелями; про внутрішні реформи, яких чекали ліберали, Трепов не сказав жадного слова. З уступленням Штюрмера реакція в Росії скорше зросла, ніж зменшилась. Ніколи ще промови так страшно не поконфісковано, як у часі останньої сесії Державної Думи, а промови представників поневолених націй полишали в часописях майже самі білі плями. З решток сих промов можна собі уявити, що вони містили в собі мало присмного для правительства. Представник мусулман Джафаров заявив у декларації від імені мусулманської фракції, що мусулмане цілком годять ся з опіянкою правительства, виголошеною опозицією. Разом з тим фракція доручила йому заявити, що коли велика світова війна провадиться під гаслом уділення дрібним народам права на цілковиту волю національного життя й що коли російське правительство виступає під сим гаслом, сю волю треба оповістити й численним народам, що входять у склад російської імперії. Право на вільне національне життя сих народів — заявив Ю. Джафаров — треба збудувати на непорушних основах.

З подібною заявою виступив і представник Жидів — Фридман, але з його промови в часописях майже нічого не лишило ся. Промови представника Грузинів, соціального демократа — Чхеїдзе, загалом не допустив до друку голова Думи, отже можна думати, що вона була значно гострійшою ніж промова Джафарова.

Підносять свої жадання поневолені нації й поза Думою. Про останні домагання Українців у справі народніх і середніх шкіл в останніх тижнях ми вже доносили. Стараються зорганізувати свої національні сили й Литовці; вони поро-

били заходи, щоб об'єднати всі литовські організації в „Загальній Раді литовських організацій“, але міністерство внутрішніх справ признало утворення загальної організації Литовців небажаним.

З'єднання всіх поневолених націй Росії в спільній боротьбі проти московського гнету буде певно для російського правительства ще більш небажаним, але розвиток міжнародних відносин в межах Росії веде до цього з історичною необхідністю.

М. Троцький.

3 українських часописей.

Проклямування самостійної Польщі викликало живу обміну думок на сторінках української преси, при чім чують ся серед суспільности песимістичні тони щодо будуччини української справи, а з цього приводу заклики видержати, не зневіряти ся й вірити у власні сили.

На сю тему знаходимо цікаву статтю д. Максименка в „Розсвіті“ ч. 45. Пише він між иншим:

„Може не один з нас, працюючи біля своєї української справи, падає у зневіру, думає, що не добємо ся до своєї мети. Тепер же, маючи такий яркий приклад (воскрешення Польщі), нам буде яснійше стелити ся шлях до цілі. Треба лише мати віру в себе. Бо тільки віра в те, що робиш, доводить до кінця. Ще Христос казав своїм ученикам, що коли вони будуть вірити в себе, то й гори переходитимуть з місця на місце й буря стихатиме перед їх волею.

„Все, що найбільше або що найгарнійше робить людство в життю, можемо сміло сказати, творить ся вірою в себе.

„Німці в сій війні бють весь світ лише тому, що вони вірять у свою силу й свою техніку. Ми знаємо, що в наполеонівських війнах Німці були безсильні. А запитаймо чому — й тут же побачимо, що тоді не було в них тієї віри й єдності. Панство балакало по французьки, як от у нас по московськи. Німці стали сильними тоді, коли один їх фільсоф сказав, що як вони хотять бути людьми, перш усього повинні бути Німцями. А се значить, що той народ, який відказуєть ся від своєї національності, не є народом, а рабом другого, бо теряє своє обличчя. З нього сміють ся, погорджують ним. Таким предметом насміху є частина українського народу, яка підлизуєть ся до своїх ворогів і з гордістю несе позорне ярмо неволі.

„А тепер запитаймо самі себе, що то за дурне було-б правительство, яке ні з цього ні з того дало-б яку небудь полєкшу тому, хто з охотою несе тягар і, як каже Шевченко, кричить:

„Ура, гуля наш батюшка, гуля!“

„Не будьмо наївні й не думаймо, що Німці дали самостійність Полякам лише по своїй доброті. Вони дали державу тому, хто хотів її й зумів постояти за неї.

„Недавно ми й Поляки плакали над руїнами своїх країн. Але плач був неоднаковий. Крізь сльози Поляка пробивав ся крик до боротьби, з вірою в себе, тоді, як Українці гірко плакали, а рівночасно нічого не бажали. Мріяли, що з якогось неба прийде наша держава, та складали молитви, але одного не бачили, не хотіли знати, що життя є боротьба, а не плач і молитва. Тепер нам розв'язують ся очі. Ми бачимо, що відродження країни криєть ся у нас самих, у нашій волі й діяльності.

„Не прийде на землю від наших безнадійних сліз Богдан Хмельницький, що увільнив наш край... Він явив ся наслідком народнього духа до боротьби, до волі. Його слава лунала по всій Україні й цілому світі. А чому? Його піддержував народ, народ твердо йшов до своєї цілі, до скинення чужого панування. Лише ясно поставлена ціль і праця біля неї поліпшувє нашу долю.

„Наперед скажемо, що самостійність Польщі не обіцяє нам нічого гарного на будуче...

„Війна дала державу Польщі, може бути що й нам що небудь дасть, а як же ні, то ми не будьмо маловірні й пам'ятаймо, що нічого даром не дасть ся.

„Ми знаємо з історії, що й Італія стала такою, якою вона тепер є, після великої боротьби, після великих народних жертв. Отже, повторяємо, що будівля кожної держави вимагає великих сил, боротьби й віри в себе.

„Перш усього ми повинні на кожному кроці зазначувати, що бажаємо окремої держави, наша справа повинна бути на першому пляні. Не рабське служення другому, а правдива свідомість дасть нам краще життя й настане хвиля, коли теперішні хахли, посміховище Москалів, стануть людьми, перед яким кожен буде знімати шапку як рівний перед рівним.

„Зважаючи на все сказане, ми бачимо, що нашою головною метою як людей і як національності повинна бути пошана до самих себе й віра в свою справу. Тільки віра, повторяємо, й діяльність допоможе нам стати людьми й громадянами в своїй країні.“

До боротьби й віри в себе та в своє діло закликає й д. Кость Пархоменко на сторінках „Розваги“ (ч. 48):

„Коли в сій війні — читаємо там — кожний народ хоче добути собі права, то й ми, Українці, мусимо до цього змагати, а шлях до того нам уже у великій мірі протоптаний... Де-б ми по війні не опинили ся, чи під Росією, чи під Австрією, се для нас не має ваги, ми зістанемо ся все Українцями й не покинемо бороти ся за свої національні права... Мусимо відкрито жадати належних нам національних прав. Не забуваймо, що сила в нас самих. Коли ми виступимо згуртовані й розумно станемо домагати ся своїх прав, то з нами будуть рахувати ся.“

В. Антонович про повість Г. Сенкевича з часів Хмельниччини п. з. „Ogniem i mieczem“.

(Довіченне)*.

Характеристика манер д. Сенкевича була-б далеко не повна, колиб ми не звернули уваги на ті риси, якими він змальовує особу Хмельницького. Романіст зосередковує на ній усю масу ненависти та злоби, яка накипіла в серцях шляхтичів XVII століття, й не лиш не зм'ягчує сеї злоби хоч трохи об'єктивним поглядом на давноминулі історичні події, не лише не силкуєть ся поглядіти на справу з точки погляду сучасних нам вимог суспільного розвитку й культурних ідеалів, але відносить ся до покійного гетьмана зі страшною особистою ненавистю, яка вказує, що, як сам автор, так і публіка, очарована його твором, ні на волос не поступили по дорозі європейського прогресу на протязі півтретя століть і не перестають по давньому приносити жертву релігійним, кастовим і національним ідолам, що стояли на вітарі Польщі в XVII столітті.

На першім місці стоїть очевидно в д. Сенкевича улюблена польськими істориками й публіцистами, хоча дивна та з історичної точки погляду неможлива думка, буцім-то Хмельницький викликав ціле повстання виключно задля особистої пімсти за обиди, спричинені йому Чаплинським. До сеї теми повертає автор дуже часто, думаючи мабуть, що від частого повторювання вона зробить ся правдоподібнішою. Почавши від появи Хмельницького в Січи, д. Сенкевич рекомендує його так: „Сеї кривавий гетьман, велетень, збирав ся особисту зневагу вимстити на мільонах людей“ (I, 172). Описавши один із героїв повісті докорює незвичайно патетично Хмельницькому в тім, що він „ізза особистої зневаги й приватної сварки“ підіймає страшну ворохобню „тому лише, що Чаплинський відобрав йому хутір і вилаяв його в нетверезім стані“ (I, 192). Самий Хмельницький,

* Пор. ч. 128 і 129.

по думці д. Сенкевича, настільки переконаний у справедливості свого докору, що не знаходить відповіді й замість неї випиває лише чарку горівки і т. д. Ми поневолі не можемо надивувати ся, яким чином освічений письменник у наших часах, пишучи історичну повість, може вдавати ся до таких нужденних способів при змалюванні історичних діячів. Ми, розумієть ся, не заперечуємо, що Хмельницький був особисто ображений, тим більше, що нам відомо, що Чаплинський не лише забрав у нього хутір і лаяв його по п'яному, але пірвав його жінку, засік до смерти його сина *) й приготував для нього самого смертний присуд, від якого Хмельницький ледви врятував ся утечею. Та колиб сі обиди мали виїмковий, особистий характер, колиб вони не були висловом загального гнету, розширеного на ціле українське населення краю, колиб інші жителі не були наражені на такі самі, коли не більші обиди, то в такім разі повстання не можна-б було викликати, бо з одного боку Хмельницький знайшов би оборону та загоду в адміністрації й суді, з другого населення не повстало-б ізза особистої образи одної людини. Лише загальний гнет і загальне насильство викликають загальну реакцію, а особиста пімста не в силі піднести народніх мас. В чім же в дійсності лежить докір Хмельницькому й на підставі якої логіки в суспільній реакції не мають права приймати участь особи, що потерпіли наслідком поганого устрою суспільного життя? Колиб се жадання не мало яких небудь етичних або юридичних основ, то ми мали-б незлу рецепту на відвернення всякого протесту проти кожного суспільного насильства. Тим, що творять насильства, належало-б лише настільки щедро розсипати обиди, щоб обділити ними всіх жителів краю й позбавити їх таким чином права до протесту. Загалом байки про особисту пімсту Хмельницького нагадують нам анекдоту з судейської практики минулих часів: Один галабурдник розпочав сварку на вулиці й вдарив свого противника; зневажений звернувся до чотирьох осіб, що принакдово переходили туди, й просив їх бути свідками події; але галабурдник ні трохи не зажурился тим, він усім чотирьом прохожим дав по зубам і заявив, що вони „як умотані в справу“ не можуть бути свідками. Так по думці д. Сенкевича й consortium і Хмельницький „вмотаний у справу“ й тому його участь в повстанні уважаєть ся грішним ділом, Цікаво, чи таку мірку прикладає д. Сенкевич і до Вільгельма Теля за його непорозуміння з Геснером і до Рієнці за те, що римські барони вбили його брата. Інші артисти, на нашу думку, зовсім негірші від д. Сенкевича щодо сили артизму, але з трошки більше розвитим етичним почуттям — Шілер і Бульвер, висловили по сій причині погляд, супротивний його думці.

Поза мотивом особистої пімсти д. Сенкевич не додає в особі Хмельницького ніяких інших мотивів для повстання. По його думці в голові гетьмана страшний хаос, серед якого можна зауважити лише проблески найгрубшого егоїзму. Ось якими словами характеризує автор внутрішній склад гадок Богдана: „В міру того, як росли сили Хмельницького, зростав і його несвідомий егоїзм, якому рівного не найдемо в історії. Поняття добра та зла, проступку й чесноти, насильства й справедливості злилися в душі Хмельницького в одну цілість зі згадками особистої образи й представленням особистої вигоди. Він уважав чесним лише того, хто йому помагав, і злочинцем

кожного, хто ставав проти нього. Він готов був докоряти сонцю за пристрасність і нанесення йому особистої образи, колиб воно не світило згідно з його бажанням (?). Людей, події і цілий світ мірив він лиш мірилом власного інтересу. Однак не зважаючи на всю хитрість і удавання гетьмана, в його світогляді була якась щира віра (?). . . Цілий край обертався в пустиню, в руїни, в одну велику рану, якої не можна буловилічити протягом цілих століть, а гетьман не бачив того або не хотів бачити, бо крім себе він ні на що не звертав уваги. В силу дивовижного самолюбства він живив ся кровю й огнем і топив свій власний край і свій власний народ“ (I, 253—4, III, 238). Покидаєм фільософам оцінку, наскільки наведений малюнок можливий психологічно; з історичної точки погляду зауважимо, що він цілком невірний; якби мало не була розвита народня маса, вона не може однудушно та з власної ініціативи піддавати ся проведови особи, що змагає виключно до егоїстичних цілей, та при тім несвідомої, що не вміє ні надати ціли своїм ділам, ні оцінити довкружних прояв. Український народ у своїм часі відніс ся інакше до Хмельницького, подавши йому дружню піддержку та признавши його таким чином представником своїх інтересів. Сам автор знає дуже добре, які були відносини народу до Хмельницького; він описує візд гетьмана до Києва по повороті зпід Замостя й зустріч його духовенством і народом із процесією і хоругвами та з бесідою депутатів київської Академії, в якій Хмельницького проголошено „Богом даним охоронителем, спасителем і освободителем народу від ляхської неволі“ (III, 236) — словами джерел. Однак д. Сенкевич, не обмежуючи ся власною загальною характеристикою Хмельницького, пробує висловляти його суспільні переконання і політичний світогляд від його власної особи й довершує сеї проби в розмові одного зі своїх фіктивних героїв із Хмельницьким у Січі. Герой повісті або радше д. Сенкевич його устами вичитує гетьманови гостру адмоніцію, мотиви якої запозичені виключно зі шляхецького політичного світогляду, але зовсім не переконуючі для особи, що стояла на народній і загальнонародській точці погляду: не зважаючи на се, сі мотиви набирають у повісті д. Сенкевича значіння незбитих аргументів; бідний Хмельницький не знаходить відповіді й, побитий афоризмами свого співбесідника, то хапає за ніж, то випиває чарку горівки. Він пробує, правда, — зрештою в дуже неясних висловах, — вказати на гнет, який терплять селяне й цілий український народ від шляхти. Але сей натяк відбиває побідоносно д. Сенкевич отсею аргументацією: „Коли допустимо, що се правда, то хто тобі, гетьмане, поручив суд і розправу? Ти захоплюєш ся гордістю і лютістю. Суд і кару повинен ти полишити Богови. Колиб навіть усі шляхичі й князі були ізвергуни, що зрештою не правда, судити їх може лиш Господь на небі й сойми на землі, але не ти, гетьмане“. „Хмельницький знов випив чарку горівки“ і т. д. (I, 194—6). Сей спосіб у суперечці без сумніву дуже оригінальний, бо поразив ненадійно Хмельницького, який навіть не догадав ся обернути висловлений аргумент у супротивний бік і запропонувати польським гетьманам розпустити армію та полишити порішення справи божому судови. Та він не міг цього зробити тому, що по думці белетриста справа повстання проти шляхецьких порядків настільки грішна, що Хмельницький очевидно не міг надіятися помилювання від небесного суду. При такім постановленню питання д. Сенкевич мабуть таки полишив ся в непевності, чому Провидінню схотіло ся дати гетьманови цілий ряд побід, хоч він ймив ся за таку грішну справу. Колиб письменник був менше суб'єктивний, може поза межами шляхецької

*) „Чаплинський, розсердивши ся на Хмельницького за те, що він вніс скаргу до суду на його насильства, сина його, десятилітнього хлопчину, приказав своїм слугам висікти нагайками серед ринку так сильно, що швидко після того він умер“. Michałowski, Xiega Pamiętnica, 5.

моралі XVII століття він добачив би змагання й ідеали, трохи ширші й гуманніші, а в кождім разі цілком незасуджені на Господній гнів. Але д. Сенкевич і публіка, що ним очаровується, не можуть мабуть у суспільних питаннях вийти на дорогу думки, пробитої європейським поступом, і не перестають обертати ся в тіснім кружі поглядів, в яким зачарували їх езуйти в XVII столітті. Вони підходять до старого питання зі старими упередженнями й нагадують поневолі замітні з огляду на наївний субективізм старинні духовні стихи, в яких „салтан турецький“ звертає ся до св. Юрія з приблизно такою бесідою:

„Ой, ты гой еси, святой Георгій Побѣдоносець!

Брось своєю вѣру правую, святую, христіанскую,

Прими мою вѣру нечистую, поганую, бусурманскую“
і т. д.

Читаючи цілу повість д. Сенкевича, а особливо принципіальну розмову, з якої ми навели відривок, нам здавало ся все, що перед нами відграєть ся містерія, зложена на тему розмови салтана зі св. Юрієм, в якій ролю салтана приймив обовязково на себе д. Сенкевич, полишивши великодушно Хмельницькому ролю св. Юрія Побідоносця.

Полишаєть ся нам укінці сказати кілька слів ще про одну ціху артистичної творчости д. Сенкевича. Піддаючи ся артистичним вимогам сучасної штуки, белетрист уважав потрібним надати своїм малюнкам реальний кольорит. Наслідком того він впроваджує етнографічні подробиці й навіть силкуєть ся вкладати в уста діячів слова, а деколи й цілі промови на місцевій мові. Сей *couleur locale*, що може й видаєть ся польській публіці незвичайно типовим, переповнений грубими етнографічними й лінгвістичними помилками та перекрученнями, які ненастанно закривають артистичні прикмети повісти кождому читачеві, хоч трохи обзнайомленому з історичною етнографією і народною мовою України. Вкажемо кілька прикладів: козаки Хмельницького називають ся часто „гайдамаками“ (I, 94), значить терміном, що повстав у XVIII столітті і передтим не був знаний на Україні; козаки панських надвірних міліцій носять постійно назву „Семенів“, а сим терміном, наскільки нам відомо, Турки називали тих козаків, що поселили ся в Бесарабії при кінці XVII століття. Запорожці змальовані раз яко півнага голота, другий раз повбирані в мундури, по яких можна відрізнити один курінь від другого (I, 250). В козацьких полках стрічаємо постійно крім полковників також підполковників, яких ніколи не було (I, 267). Хмельницький, вертаючи з корсунської битви, заїздив мабуть кудись перемінати костюм тому, що віздить до Корсуня в параднім театральнім одязі, цілий у пурпурі (I, 251). Запорожці заставляли буцім-то простий народ називати себе „шляхетно уродженими козаками“ (sic! I, 245). Описуючи княжий православний дім Курцевичів, буцім-то зовсім одичілий у степовім селі, члени якого вчили ся одначе в київсько-брательського монаха, автор заставляє княжну Курцевичівну писати інтимні письма на польській мові (I, 108), з явним наслідуванням стилю XVII століття; се несподіване ополяченне княжни, ціла родина якої говорила по українськи й виховувала ся під проводом українського монаха, можна мабуть пояснити собі лише теорією д. Сенкевича про вроджену благородність, ідентичну по його думці з польськими національними формами. Церкву Миколи Доброго в Києві обернено в жіночий монастир виключно на те, щоб козаки могли передущити в ній монахинь (?) і схованих у монастирі „Ляшок“ (III, 266). Ріжні особи повісти співають від часу до часу народні пісні з репер-

туару, неможливого в XVII столітті. В їх репертуарі подибуєть ся пісня про Серпягу, що ніколи не була народною й утворена вмісно псевдо-етнографами для Запорожської Старини Срезневського; пісня про Бондарівну, в якій оспівана подія старости Каньовського з другої половини XVIII століття (II, 65); про Дорошенка, що став гетьманом 20 літ пізнійше по описуваних подіях (II, 73); вкінці книжні силлябічні вірші, виписані з літописи Єрліча, які ніколи не співали ся і які співати ледви можна (II, 198). Для козаків д. Сенкевич придумав небувалий, окремий боевий оклик: „колі! колі!“ який вони буцім-то підносили не лиш у боротьбі (I, 161), але й на раді, коли бажали висловити згоду на похід, хоча властиво й не було кого колоти в дану хвилину (II, 164) і т. д.

Імена осіб і місцевостей підлягли великим перерібкам для зміцнення сьогож місцевого кольориту; так обозний генеральний Гарасим Чернота перехрещений в „Еразма“ (II, 159), полковник Іван Богун в „Юрка“ (III, 61), полковник Половян в Пул-Яна, якийсь сотник Овсій в Овсїуя; зявляють ся також особи з такими прізвищами, яких привернути не можна, як полковники: Пулксенжиц (II, 206), Наоколопалец (I, 267) і т. и.

Ще чуднійші перерібки географічних імен, які перекручує автор на польський лад. Ми привикли виговорювати й писати кождою географічну назву так, як її виговорюють і пишуть туземці. Думаємо, що д. Сенкевич не буде називати Ліона Люгдуном, Ахена Аквісграном, Львова Лембергом і т. д. Ми навівть переконані, що він обурюєть ся, подививши в німецькій пресі: Позен, Гравденц, Тешен, Наймаркт, зам. Познань, Грудзьондз, Цешин, Нови Тарг; а тимчасом се загальне льогічне правило уважає він непотрібним пристосовувати до назв рік і городів української землі. Ми подибуємо в нього назви: Пшола, Оржел, Лубні, Пшилука, Мантов, Брагім, Бучач (на Дністрі, II, 100), зам. Псьол, Орель, Лубни, Прилука, Домонтів, Брагинь, Бучак. Остерський полк*) названий остренським (*ostreński*) та уведений якийсь мітичний полк карвовський (?) з так само мітичним полковником Кулаком (IV, 64) і т. д. Загалом географічний образ краю сильно переборщив автор із наміром викликати можливий ефект. Так понизе Дніпра покриті, по словам д. Сенкевича, густими лісами вишень і то так сильно, що проїзжим по Дніпру в часі розцвіту дерев видаєть ся, будто береги покриті снігом (I, 144). В степах нинішньої Полтавщини виростала буцім-то така висока трава, що їзді ховали ся в ній цілковито (II, 46). Береги Сули, Псла та їх допливів були порослі величезними пралісами, в яких жили „безчисленні стада бородатих турів“ (I, 37) і т. д. Ми дивуємо ся, по що автор уважав потрібним плести всі ті небелиці. Коли він як артист бажав представити наглядно пейзажі описуваних ним місцевостей, простійше було-б познайомити ся з ними, або переїхавши описувану землю, або прочитавши який небудь географічний опис її замість того, щоб малювати фантастичні образи в Майнрідовім стилі, в яких житель України не може пізнати фізіономії рідної країни.

Ще безцеремоннійше поступає автор із народною українською мовою; він вкладає безнастанно в уста Українців слова й вислови, буцім-то взяті з їх власної розговорної мови, але з тих проб виходять переважно найдивовижнійші помилки, а деколи дуже комічні *qui pro quo*.

*) Остерського полку не було зовсім; він поміщений хибно в списі Каховського замість прилуцького полку (Собрание сочинений Максимовича, т. I, ст. 665).

Показуєть ся, що ті слова й речення, наводжені д. Сенкевичом, або зовсім не існують в українській мові, або ужиті ним у зовсім відміннім значінню, або підлягли надто сильній перерібці на польський лад, навіть у таких випадках, коли сеї перерібки не вимагає фонетика польської мови. Подамо кілька визначніших прикладів. По небезпеці, на яку наразив ся Хмельницький в степу, його окружують козаки й він оповідає їм, як його мало не задушили арканом. Козаки бажають висловити подив, перестрах і спочутте й наслідком того громадно скрикують: „Спасибі, спасибі!“ (I, 13). Читач очевинно дивуєть ся, кому й за що вони дякують. — Сліпий аскет звертаєть ся до присутніх із сумною ворожбою і хоче сказати їм: „горе вам, браття“, але замість того каже: „горже вам, браця“. Се не по українськи, але й не по польськи тому, що по польськи значить ся фраза: „горить у вас, брати“ (I, 72). — Прочуваючи небезпеку, Запорожці висловляють свої побоювання фразою „сохрани Біг“ замість „борони, Боже“ (I, 166—7). — Слово царь (по польськи *car*) звучить в устах Українців д. Сенкевича „царж“ (I, 225). — На запит шляхтича, де село Сировата, запитаний селянин відповідає: „не знаєм нікакій Сироватей“ (II, 53). — Слово мажа (чумацький віз) перероблене на мазь (*unguentum*). — Серце перемінене на „сердце“. — Криниця (в зах. українських говорах керниця) перемінена на „криніца“ й означає не студню, але потік (III, 10). — Проїзжий віздить у село й, бажаючи дізнати ся про його назву, питає селян: „Скажете, діткі, вже є Демянувка?“ (зам. „чи се Демянівка?“). Натурально, селяне або не зрозуміли-б питання в наведеній формі або зрозуміли-б його в тім значінню: „чи засноване вже село Демянівка?“ — На іншій місці селянин, описуючи вигляд шляхтича, каже так: „Груби, як пец, а проклінав, как дідко“ (зам. „грубий, як піч, а кляв, як дідько“). — Козак, що привіз писмо Полякам, висловлює своє бажання вернути ся назад такими словами: „Я писмо віддав, так і пуйден (себ-то: піду) і т. д. до безконечности.

Не обмежуючи ся поодинокими словами та фразами, д. Сенкевич пробує складати цілі бесіди на незнаній йому мові. Ся надмірна хоробрість витворює бесіди, написані неможливим, деколи зовсім незрозумілим жаргоном, в яким фонетичні і граматичні прикмети кількох славянських мов поміпані механічно й бесіда тратить не лише характер живого організму, але й усяке значінне. Для потіхи фільольогів-славістів ми подамо кілька взірців сеї замісної тарабарщини, яку д. Сенкевич представляє своїм читачам за живу мову Українців XVII століття.

Ось напр. відривок бесіди полковника Максима Кривоноса, в якій він заявляє війсьній раді свою готовість до походу: „Раз мати родила! Война мне маць і сьостра. Вісньовецкі режет — і я буду; он вішаєт і я буду... Так і пуйден замків будувати (sic!), бити, різати, вішати! На погибель ім, бялоручкім!“ (II, 164).

А от взірці будьто-би ельоквенції Хмельницького: „Зігріши князь, — урезаць му шиен. Грозіце мі Шведамі, але й оні мі не здержон“ (II, 251), або на іншій місці він так говорить про долю Богуна: „Мені король писав, же он в поединку усе-чон“ (II, 260) і т. д.

Таких тирад можна-б навести дуже багато, але ми обмежимо ся наведеними. Ніякий славіст не зможе ніколи означити, на якій мові подані сі слова; багато Поляків думає, що то по українськи; люде, що знають українську мову, думають, що сі відривки написані на архаїчній польській мові. Російські журнали, що друкують повість д. Сенкевича в перекладі, подадуть сі перли

красномовности, ворожучи на двоє, що коли вони написані не по польськи, то мабуть по українськи. Тимчасом се лише загально славянська тарабарщина, видумана д. Сенкевичем, із метою *couleur locale*, при чім він не потрудив ся познайомити ся ні з фонетикою, ні з граматикою, ні з лексикографією і, спустивши ся надто на свої сили, уроїв собі, що талановитий письменник може виключно силою своєї творчої фантазії не лише малювати ефектні історичні образи, але й передавати правильно незнану собі мову.

Сими замітками, що далеко не вичерпують предмету, ми й кінчимо огляд повісти д. Сенкевича й постараємо ся коротко разом зібрати головні гадки суспільного й національного світогляду автора й сеї численної публіки, що прийняла його твір з безмежним запалом.

Д. Сенкевич і його почитателі стоять поки-що на тім низькій ступні розвитку патріотичного почуття, на яким люде думають, що все своє безглядно гарне лише тому, що воно своє. В силу того фалшивого патріотичного почуття вони уважають обовязком відкидати кожду пробу критичного відношення до своєї минувшини та змагають до того дорогою заперечування або перекручування несумнівних фактів, дорогою всеможливих натягань, щоб усправедливити та звеличати кожду погану появу в історичнім життю свого народу. Письменник, що руководить ся таким почуттем, особливо коли він талановитий і впливовий у своїй суспільности, робить сій суспільности зау прислугу. Він починаєть ся до затемнення народного самопізнання, змагає до увіковічення помилок минувшини, починаєть ся до застою і скостенілости та здержує прогрес свого народу.

Очарований указаною фалшиво-патріотичною вихідною точкою погляду, д. Сенкевич силкуєть ся поетичним представленням, неправдивими поясненнями та грімкими фразами про культуру й цивілізацію освятити всі ті історичні недуги, які були причиною політичного, суспільного й культурного упадку Польщі: національну та станову ексклюзивність, невинність шляхецької касты, погорду до селянської класи народу й наклон до лютости при спротиві насильствам кермуючої верстви.

Про державу й державну власть в автора цілком перевернені поняття: ся власть повинна по його думці не вдовольняти потребам населення, але накидати йому свої видумані цілі й на випадок протесту повинна оберігати свою гідність лютими карами й навіть поголовним винищенням населення, що протестує.

Щодо українського народу — д. Сенкевич силкуєть ся збудити в своїх земляках погорду до нього, мотивуючи її урештєм дикістю сього народу та його непридатністю до культури; він розпалює негарні й несправедливі почування: міжнародню ненависть і народню гордість; він не годен відносити ся до противників не вже об'єктивно, але хоч трохи прилично; барви, якими він змалював український народ, не лиш історично невірні, але такі пристрасні, що являють ся швидше злостним пасквілем ніж неправдиво змалюваною характеристикою.

Не віримо, щоб усі вказані сторони тенденційности д. Сенкевича, якби вони не схліблювали національному почуттю, якби чарівничо не впливали на його публіку, були корисні для будучого розвитку сеї публіки або для заспокоєння її правдивих інтересів. Зарозумілість, уперта оборона своїх помилок, ненависть і нехіль примирення на основах ширшого та

всестороннійшого людського розвитку ледви зможуть послужити основами для кращого умового, морального й практичного життя, як окремих людей, так і цілих людських груп.

Ми мусимо з жалем сконстатувати, що величезна більшість польської інтелігенції, судячи по прийняттю повісти д. Сенкевича, поділяє його погляди й переконання — поява, як нам здасться, незвичайно сумна, яка не віщує швидкого повороту до ліпшого, як морального й умового розвитку, так і тісно звязаної з ним реальної долі польської інтелігенції.

Вкінці з милим почуттем можемо вказати й симптоми поступу. Серед польської-ж інтелігенції знайшлася, правда, нечисленна меншість, що запротестувала проти думок і міркувань, висловлених у повісти „Огнем і мечем“, і мала доволі горожанської відваги, щоб на стовпцях чотирьох періодичних видань висловити в уміркованій, але цілком ясній формі незгідність із поривами шовінізму та ретроградного напрямку, висуненого д. Сенкевичом. Сей протест, оснований на ширших гуманних підставах, появився в ту саме пору, коли очарування твором д. Сенкевича було в повнім розгарі й коли приходилося виступати проти поривистої течії майже цілої польської суспільності. Ми надіємося, що дальший інтелектуальний розвиток польської суспільності або зовсім задержить, або піде по дорозі, вказаній тою меншістю, чого, очевидно, ми бажаємо широко в інтересі людського поступу, який однаково дорогий кожній думаючій людині, де-б він не проявляв ся.

3 пісень Українських Січових Стрільців.

I. Ой, видно село . . .

Ой, видно село, широке село під горою,
Ой, там ідуть стрільці, січові стрільці до бою.
Іде, іде військо крізь широке поле,
Хлопці-ж бо то, хлопці, як соколи . . .
Ха ха, ха ха, ха ха, ха ха, гей!
Дівчино, рубчино, чорнобривко моя,
Вийди, вийди, вийди, вийди чим скорше до вікна!
Хлопці-ж бо то, хлопці, як соколи! . . .

Ой, видно село, широке село під горою,
Ой, там ідуть стрільці, січові стрільці до бою.
Попереду ідуть старші отамани.
Хто охоту має, най йде з нами . . .
Ха ха, і т. д.

II. Іхав стрілець . . .

Іхав стрілець на войноньку,
Прощав свою дівчиноньку:
Прощай, дівчино, прощай, єдина, } 2 рази.
Я йду в чужу сторононьку . . .

Подай хустину, дівчино,
Бо може в полі заину;
Прикриють очі темної ночі, } 2 рази.
Як ляжу сам у могилу . . .

А злії люди на силу
Взяли нещасну дівчину . . .
А в чистім полі гнеться тополя } 2 рази.
Та на стрілецьку могилу . . .

(Перша пісня, гримка та весела своєю мелодією, повстала між стрільцями в полі на весні сього року. Друга, більш тужна та понура, скомпонована підхор. Михасем Гайворонським. Слова також його).
Андрій Бабюк.

Січовий Кіш присягає.

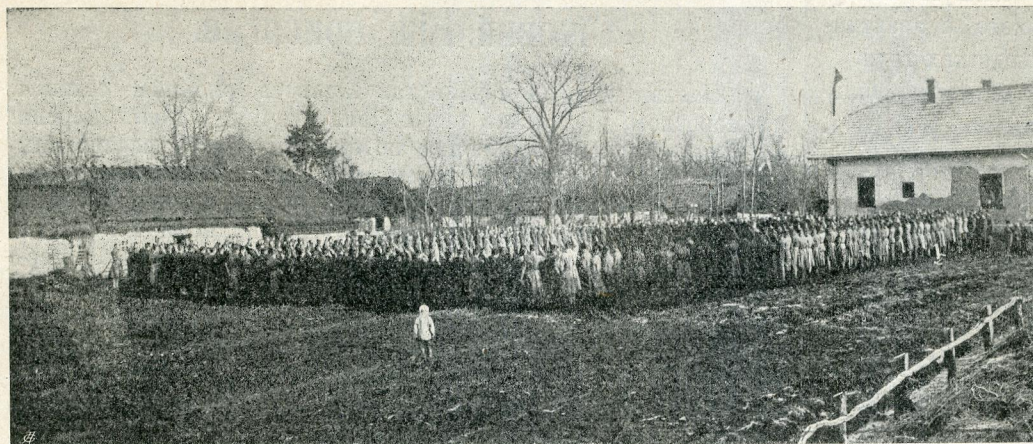
Настав день 24 падолиста. Зачався сильним осіннім приморозком, що заслав інеем зівялу гичку в полі, дерева по садах, безлисті верби над потоком і дахи селянських огорож села Пісочної, де тепер стоїть Кошем „стара війна“ У. С. С. Замерзли, повні груди вулиці й головний битий шлях були ще пусті — без життя. Тільки коли-неколи перебіг стрілець з шалькою до сотенної кухні по каву. Вертаючи, засміявся звінко до щирої дівчини, що наївно звертала його увагу на перехилену шальку, з якої виливала ся гаряча кавка та робила дорогою чорний слід. Кілька зачіпних слів, кокетливий усміх дівочих уст — і стрілець зник за вуглом. — Коли се коло 7 год. відозвала ся голосна трубка сурмача, що скликала на збірку. Стрільці по кватирках дещо здивувалися, бо ніхто не заповідав їм якої небудь збірки. Та про все повідомив їх дижурний, що свищує коло кожної хати, вбігав на квартиру та кликав: „Алярмова збірка — о 8^{1/2} год. на площах сотенних збірок“. Всі були цікаві, що то буде, та етали жваво збирати ся. Улиці заройли ся стрільцями, що, порядно вичищені, йшли гуртками або одинцем на площу збірки. Сотенні справники перевірили, чи всі стрільці присутні, та сформувавши кожний свою сотню в чвірки, повів на площу — коло кошової канцелярії. Вже по дорозі довідалися, що цілю сеї збірки є заприсяження Січового Коша новому монархови Карлови І.

О год. 8^{1/2} усталили ся сотні (сотня виздоровців, висудців, вартовий відділ і булавна сотня) в правильний чотирикутник на городі коло канцелярії. Зібрали ся також офіцери, — м. ин. були сотники: О. Букшований, Яримович і отаман Ройжанковський. Ряди вирівняли ся та всі чекали на отамана д-ра Н. Гірняка, що мав провести присягу. Надійшов отаман. Розлягла ся команда „позір!“, етало тихо, мов маком сіє, тільки з близької церкви доходили співи громадян Пісочної. Се відправляла ся панахида за упокій бл. п. цісаря Франца Йосифа І.

Отаман др. Гірняк вийшов на середину чотирикутника сотень і, заки провів присягу, сказав коротку промову. Повідомив стрільців, що нічу враз із проклямацією нового пануючого Карла І прийшов приказ, що ціла австрійська армія має зложити присягу вірності й посвяти для особи нового монарха. Зложити її має й український легіон. Ся хвиля — говорив отаман — є без сумніву незвичайною і небуденною хвилею. Серед гуку гармат і брязкоту зброї сходить зі світа князь мира, що панував над нами дотепер, цісарь Франц Йосиф І. Як серед бурливих обставин обійняв він свій престол, так сходить з нього серед світової бурі, якої ще не бувало. Вістка про смерть старого, доброго монарха — страшна та й прикра для нас усіх, але не має вона нас знеохотити й похитнути нашої віри в себе, противно — має заохотити нас до нової боротьби, щоб сю важку хвилю промінати на тріумф і перемогу над численними ворогами.

По промові провів отаман стрільцям присягу. На команду „позір“, — „присягай!“ здійняли всі шапки лівою рукою, а правицю підняли в гору, — вказуючи трьома середніми пальцями, що присягають перед „Богом у св. Трійці.“ Запанувала врочиста тиша, а на молодечих лицах малювала ся повага. Наступили слова присяги. Падали вони твердо, звінко й непохитно з сильних стрілецьких грудей. Містила ся в них певність себе, віра в свої сили, вага незвичайних слів, що виходили з уст, свідомість важких і високих обов'язків, які ваяють ся нерозривно зі стрілецькою повинністю по сій святощній присязі... Амінь! — хай так буде, упало слово, важке мов грим, і присяга скінчила ся.

Наступила дефіляда, скромна, при одній трубці сурмача. По дефіляді похід розв'язано й закінчено сим робом ціле свято присяги. Стрільці розходили ся по волі до дому, а де-хто вступив до „Мрочка“. При чарпці розвинула ся дискусія на тему того дня. Падала неодна сміла гадка, теорія та

По російській Україні.

Новий уряд для поділу цукру та його діяльність на Україні. — Поділ цукру в Києві. — Скільки годин втрачають, чекаючи біля одної крамниці в Києві, та скільки біля всіх крамниць у цілій Росії. — Недостача палива й насильства власників будинків над мешканцями в Києві. — Хлібна та всякі інші кризи в Кременчуці. — Примусова продаж селянського хліба. — Відбудова Волині. — Обчислення воєнних шкід на Україні. — Недостача нафти на Волині. — Румунська нафта й російський бюрократ. — Заборона вивозу засобів поживи з України. — Харківське земство проти міністерського законопроекту. — Вищий хліборобський інститут у Харкові. — Завіщення Ковалевського. — Відкриття жіночого політехнічного інституту в Харкові. — Перенесення управи галицько-буковинських залізниць з Києва до Чернівців. — Зріст злочинів на Україні. — Дови на харківським двірці. — Князь Святополк-Мирський розбишакою.

В центральній Європі давно вже примушені ділити між населенням важніші засоби поживи — хліб, муку, цукор, товщ і т. ин. Для сього заведено карткову систему. Обчислення скількох засобів поживи, що стоять до розпорядності населенню, переводить тут уряд при допомозі громадських організацій, головним чином органів міських і сільських управ. Видавання карток населенню переводять в Австрії учителі й учительки народніх шкіл.

В біжучім році Росія примушена також заводити картки на важніші засоби поживи, але тому, що громадські організації в Росії розвинені так само слабо, як і народні школи, справа розділу засобів поживи стрічає непереможні труднощі. Поки-що зробили в Росії більш менш систематичну спробу лише з поділом цукру. Ся спроба випала так нещасливо, що навіть Меньшиков пише з обуренням в „Нов. Времени“ з 30 падолиста: Державі потрібний з нагоди війни новий уряд для поділу цукру між населенням. До сього уряду притягнули не урядників, увільнених з горілчаного монополю, а цілком окремий штат урядників, сконцентрованих в „Центросахар-і“. Сі урядники дістають таке добре удержання, що до них охоче переносять ся й урядники з горілчаного монополю. Державному скарбови „Центросахар“ коштує мільйони карбованців, міжтим ся нова інституція не знає навіть, скільки цукру є в цукроварнях. Се бюро дуже часто робить цукроварням замовлення, о десятки тисяч пудів більші від того, скільки є в них цукру. Виходить з сього неможлива плутанина. На Київщині, де найбільше цукроварень, не лише по селах, а й в містах відчуває населення гостру недостачу цукру. Ціна на цукор піднесла ся до 32 коп. за фунт, а в пяти верстах у цукроварнях лежать сотки тисяч пудів цукру. Новий уряд, спеціально заложений для доставки й поділу цукру, цілком не призвичаєний до сеї справи; він завів дуже складний і марудний лад доставки сього продукту; в ланцюг цукрових інстанцій включили уповноважених, земські управи, кредитові спілки й нарешті крамниці споживчих товариств і приватні. Довгі хвосты людей стоять перед крамницями, чекаючи цукру, обурені на той спосіб, яким він продаєть ся, а саме бідні та зле одягнені люди дістають по 1, по 2, по 3 фунти цукру, а инколи й нічого не дістають, а багатійша, ліпше одягнена публіка дістає і по 5 та по 10 фунтів.

Під проводом члена київської міської управи А. Шефтеля при участі завідуючого справою заведення карткової системи в Києві, професора К. Воблого, відбули ся наради

предложення. Кождий висловлював щиро свої погляди й думки, що його боліло, що йому долягало. Та з усього виходило, що молодечі борці сподіваються знайти в новім, молодім монарсі свого гарячого прихильника й помічника у здобутті кращої долі для безталанної матери-України. З рожевими надіями стискав один другому руку — та йшов на свою квартиру, готовий в кожній хвилі до нових посьвят, до пожертвування свого „майна і життя“ для вірного додержання присяги!...

У. С. С. Юра Шкрумеляк.

для вияснення справ, получених з розділенням цукру. Продажа цукру за картками починаєть ся 15 падолиста. Представник споживної секції повідомив, що є цукор для продажі за картками від 15 падолиста до 1 грудня. Кождому продаватимуть у сім часі по 1½ фунта. Цукор будуть продавати в 76 кооперативних і міських, а також у 33 приватних крамницях. Ціле місто розділено на райони, при чім за картками можна буде купувати цукор лише в тім районі, до якого вони належать. Ті торговельні підприємства або завідувачі кооперативними й міськими крамницями, які не будуть додержувати вироблених установ, потягнеть ся до відповідальности за марнотравство дорученого їм товару. Тому, що цукру на два тижні вистарчить, порішено звернути ся до населення з покликом не поспішати купувати цукор у перших днях, аби не було великих натовпів перед крамницями, а купувати цукор протягом цілого тижня. При обчисленню місць продажі цукру розраховано, що кожда крамниця має задовольнити протягом місяця 9000 покупців. „Кієвская Мысль“ стараєть ся обрахувати число годин, які втрачають Кияне, стоючи перед одною крамницею. „Вчера о 3 годині“ — пише ся часопис — „біля крамниці „Товариства споживачів південно-західних залізниць“ на Фундуклеївській вулиці можна було бачити чергу з 1027 осіб; 80% сеї черги були дорослі люди. Коли припустити, що кожда з сих дорослих 822 осіб простоїть в черзі 1 годину (а в дійсности значно більше), загальна втрата часу виносить 822 годин або 68 робочих днів.“ „Новое Время“ обчислює тимже способом час, втрачений при стоянню в черзі в цілій Росії, та приходить до висновку, що сей час виносить що дня 333.000 робочих днів.

Київський голова телеграфічно повідомив головного начальника київської воєної округи, губернатора й уповноваженого в справах доставки палива для Києва — посла А. Савенка, що у вересні та жовтні до Києва довели лише 30% відсотків потрібного Києву камінного вугля. А в падолисті вугля для Києва цілком не привозять, бо копальні не дістають вагонів. Києву загрожує вугільна криза.

Київський поліцмайстер видав надрукований у всіх часописах приказ, який забороняє всякого роду насильства власників домів супроти квартирантів. В сім приказі між иншим говорить ся: „Штаб київської воєної округи оповіщає по приказу головного начальника округи, що всякі насильства власників домів, їх управителів, а також господарів окремих мешкань супроти локаторів будуть карати ся по 142 ст. карних законів. Поліційним урядникам видано разом з тим приказ приймати у всякий час скарги квартирантів і негайно переводити слідство. До насильств відносить ся закриття водопроводів, недодержання потрібної температури в домах з центральним опалюванням, відмовлення подавати самовар, замкнення виходку, заборона услуги, псути печі й т. ин. вчинки, які мають на цілі позбути ся квартирантів. За вчинки такого роду поліцмайстер загрожує найвищою мірою кари.

У Кременчуці поліція переписала на млинах всі зернові продукти й заборонила їх продавати. Хлібні продукти

мають продавати ся лише на квітки, видані земством. А поки сі квітки видадуть, стоїть спиненим цілий хлібно-споживчий промисл. На біржі припинили ся хлібні торги; млини припинили роботу, в місті почала ся мучна криза; бідному населенню перестали видавати поміч мукою. Становище зробило ся тим складнішим, що місто відрізане від довозу хліба заборонаю перевозити його з одної губернії до другої.

Нафтова криза прибирає постійний характер. Нафта то зникає цілком, то її продають окремим особам на вагу золота. В останнім часі положення зробило ся тим тяжшим, що часами гасне й електричне світло з недостачі вугля на центральній стації. Вугольний голод триває вже довго й через те трамвай не ходять.

„Утро Росії“ доносить, що міністерство хліборобства має намір перевести примусову продажу хліба в селян.

Призначить ся найбільшу скількість хліба, що може лишити ся для кожної селянської родини, а що лишається поза тим, примусово продасть ся по твердим цінам. Скількість хліба, що лишиться для власного ужитку селянинові, будуть призначати сільські громади, а потім будуть перевірявати повітові та губерньські земства й інші інституції місцевої губерньської адміністрації. Зібраний таким способом хліб селяне мають примусово перевозити на пристані й до залізниць.

Само собою зрозуміле, що сі міністерські розпорядки мають відносити ся головним чином до українських селян, бо московські селяне ледве чи самі своїм хлібом виживлять ся.

По обчисленням волинської земської управи на Волині зруйновано біля 110.000 дворів, з них 50.000 до чиста. Для їх відбудування потрібно розробити біля 200.000 десятин приватних лісів і стількиж державних. Загальні втрати виносять сотки мільонів. Губерньське земство подбало в першу чергу добути для зруйнованих повітів коней, возів, сільсько-господарських машин та знарядів і т. д. Для сього й таких інших справ земство просить кредиту 10 мільонів рублів. По обчисленням земської управи для відновлення хову худоби потрібно 27 міл. руб., на машини й господарські знаряди 500.000 руб., на культивування хмелю — 200.000 руб., на відновлення нив 500.000 р., на бжільництво 100.000 руб., разом — 28,500.000 руб. Земство просить 20 міл. руб. на допомогу населенню; поміч населенню будуть давати в формі позички на невеликий процент і на речинці до 10 років. Позички будуть видавати головним чином натурою — кіньми, худобою, уліями і т. д. Для переведення сих нямів земська управа постановила просити позички в сумі 4,000.000 рублів.

В найближшій часі в Києві, Житомирі, Камінці-Подільським і Кишиневі зорганізується комісії для означення втрат населення, спричинених війною.

З багатьох місцевостей Волині приходять відомості про цілковиту недостачу нафти. В деяких місцевостях ціна на нафту піднялася до 1½ рубля за фунт. В новгород-волинській земській управі з недостачі нафти вже 8 днів нема вечірніх зайнять.

Південна Росія загалом і Одеса зокрема терпить гострий нафтовий голод, міжтим у сусідній Румунії є величезні маси нафти, якою можна було б задовольнити потреби не лише самої Бесарабії. Ціна сирій нафти в Румунії — 80—85 коп. за пуд і звичайної 1 р. 10 к.—1 р. 15 к. в той час, як в Кишиневі сира нафта коштує 5 руб., а ціна нафти до освітлення доходила до 20 рубл. Кишинівська повітова земська управа зробила спробу закупити транспорт нафти для фабрик, що працюють для війська. Але коли сю нафту привезли до російського кордону, то цловий уряд задержав її яко контрабанду й відмовив ся перепустити до Росії, жадаючи до тогож грошової кари з земства. Не помогли ані посвідки про те, що нафта замовлена для фабрик, які роблять для війська, ані пояснення, що торкається ся департаменту, якому скарижило ся земство, — нафта лишилася за кордоном. Як доносять „Одескія Новості“, повітова земська управа звернула ся потім до уповноваженого в справі закупки засобів

поживи одеської округи — С. Гербеля, просячи відповідного розпорядку, й чекає тепер рішення сеї справи. Й дочекала ся того, що військо почвирного союзу зайняло румунські терени з нафтовими джерелами.

Дня 3 жовтня 1916 р. заборонено вивозити з губернії київської, подільської, волинської, полтавської, бесарабської, херсонської й катеринославської та з повітів евпаторійського та дніпровського таврійської губернії — овес, ячмінь, всяке збіжжя та крупи, а також горох, сочевицю, біб, квасолю, мак, риж, сіно, соломому та мішки. В тихже губерніях і повітах, а також у курській та харківській губерніях заборонено скуповувати всякого роду худобу, вівці, свині живі й різані, мясо, солонину, сало, ковбаси й т. ин. Заборонено також скуповувати живу худобу й перегоняти її з меж означених губерній до інших. Ся заборона ростягається, як на приватні особи, так і на громадські добродійні інституції та на управи міст. Мають право скуповувати й вивозити означені предмети губерньські й повітові земства та повновласники міністерства хліборобства та київської й одеської воєнних округ. Чи не знущання се над здоровим розумом? запитує „Нов. Вр.“, повідомляючи про сі заборони.

Як звісно, одною з обіцяних російським правительством громадянству на початку війни реформ є старе питання про введення так званого „волостного земства“. Правительством дійсно розробило проєкт такого земства й сей законопроект обмірковується тепер у повітових земствах.

На останніх осінніх зборах харківського повітового земства гласні запропонували відповісти міністрові внутрішніх справ, що основи, на яких побудовано цілий проєкт правительства, йдуть всупереч тим заложенням, які кладуть в основу сеї реформи земські люде, й що тому проведення проєкту в життя принесе більше шкоди ніж користі. В міністерським проєкті зроблено гальму введенню дрібної земської одиниці в чистім виді. Такого роду реформування — сказав гласний І. Ковалевський — перешкодить Росії на довгий час довершити земський будинок. Повітові харківські збори згодилися з таким поглядом.

Як доносять російські часописи, й дуже багато інших земств висловило ся проти сього законопроекту, яким мало ся б накинути на волостне земство чужі йому поліційні функції, яким вибори до земства йшли б по куріальній системі (більше майна — більше прав на виборах, а не так, аби для всіх було рівне виборче право) й на основі якого над цілим земством мали б нагляд земські начальники, права самого земства обмежено б настільки, що воно не мало б навіть права на самооподаткування.

Як відомо, завдяки евакуації російськими властями Польщі Харків діждав ся вищого хліборобського інституту, про який давно робив заходи. До Харкова перенесено готовий обсажений добрими професорськими силами інститут з Нової Олександрії, в якій завше перебувало більше число українців і зорганізувала ся українська студентська громада. Як доносять газети, рада колишнього ново-олександрійського, тепер харківського сільсько-господарського (агрономічного й лісного) інституту постановила поробити заходи про дозвіл приймати до інституту жінок. Депутатія від інституту відвідала саме в Петербурзі міністра хліборобства гр. А. Вобрінського, який обіцяв прихильно задоволити бажання інституту.

Харківські повітові земські збори прийняли заповіт Максима Ковалевського, яким він призначив 15.000 карбованців на сільську школу в слободі Двурічний Кут. Збори віддали честь пам'яті покійного професора встановленням і встановили дві стипендії його імені в харківським університеті.

В Харкові відбуло ся відкрите жіночого політехнічного інституту, заснованого товариством технологів.

Управу буковинсько-галицьких залізниць перенесено з Києва до Чернівців.

Російські часописи, а між ними й ті, що виходять на Україні, приносять масу вісток про злочини всякого роду — убійства, грабіжи, підпали, злодійства й шахрайства всякого роду. Одною й то важною причиною збільшення злочи-

нів на Україні є те, що правительство, потрібуючи салдатів, позабирало з вязниць масу розбишак до війська, звідки більшість їх, розуміють ся, втікла.

„Русское Слово“ доносить: Харківський двірець оточило військо й поліція. Переведено величезні лови з цілю задержати дезертирів і тих, що ухиляють ся від військових обов'язків. Одночасно перевели лови в ближших до двірця готелях, умебльованих покоях, їдальнях і каварнях. Задержано понад 200 осіб. Між ними багато таких, що втікають від війська, та злодіїв-рецидивістів.

По розпорядку харківського губернатора заарештовано на три місяці бувшого урядника для особливих доручень при губернаторі, помічника валківського повітового маршала, небожа покійного міністра внутрішніх справ князя С. Святополка Мирського за „хуліганство“.

Князь Святополк-Мирський, як доносить „Рус. Слово“, напивши ся, поводив ся по розбишадьки в центрі міста й образив кілька осіб, в їх числі й офіцерів. За кн. Святополком Мирським є кілька карних справ за „хуліганство“ та розбишачтво.

Політичний огляд.

Дня 14 грудня принесли часописи несподіванку, що президент міністрів др. Кербер уступив, а на його місце приходить др. Шпіцмилер. Між дотеперішніми міністрами, що мають увійти до нового кабінету, знаходиться і міністер просвіти Гусарек. Для нас се дуже прикрий факт, бо др. Гусарек негативно відносить ся до всіх найбільше справедливих домагань українського народу на полі шкільництва. У найважнійшій для нас справі основи українського університету у Львові Гусарек стоїть уперто на становищі польського кола й, хоча прирікав вже кілька разів українським політикам корисно поладити сю справу в найкоротшій часі, не вийшов поза ці обіцянки. Супроти того наші політичні чинники повинні рішучо застерегти ся проти того, щоб Гусарек зоставав ся далі на дотеперішнім становищі й то тим більше, що крім університетської справи також в інших культурних справах міністер Гусарек веде політику, шкідливу для українського народу, й рішає важні для нас питання згідно з бажаннями наших національних противників, ігноруючи вповні опінію та бажання українських кругів.

На окрему увагу заслуговує уступлення міністра судівництва д-ра Кляйна. В наших попередніх оглядах ми подавали характеристику сих обох в міністерстві д-ра Кербера найвизначніших мужів і наводили їх погляди на державні справи. Треба ще раз ствердити, що єї обидва мужі стоять на конституційнім і демократичнім становищі. Важні державні акти, які видано за часів урядування д-ра Кербера, підчеркують виразно сей конституційний і демократичний світогляд. Пригадаємо, що саме д-рови Кербер належить завдячити, що у цїсарськїм маніфесті з 4 падолиста, який заповідає відокремлення Галичини, найшли ся слова, що се відокремлення має перевести ся конституційною, отже парламентарною дорогою. Також маніфест нового цїсаря Карла до народів держави містить запевнення про строге береження конституції. Отсе все набирає окремої ваги супроти домагань і налягань німецьких міщанських партій, щоб цїлий ряд важних державних справ: відокремлення Галичини, поділ Чехії на національні округи, німецькі й чеські, заведення німецької державної мови — поладити при помочи § 14, без участі парламенту. Др. Кербер противив ся рішучо сим домаганням, стояв непохитно при тїм, що Австрія мусить вернути до конституційного правління, що не § 14, але парламент має рішати про всі ті важні справи. Др. Кляйн заявив свого часу рішучо, що треба зірвати з дотеперішнім способом фабрикування важних законів при помочи § 14 й вернути до парламенту.

На порядку важних політичних питань стоїть на першій місцї угода з Угорщиною. Що десять літ заключають обидві держави монархії, Австрія й Угорщина, т. зв. угоду,

себто годять ся на постанови, якими управляют ся спільні між обома державами справи: військо, спільні державні доходи й видатки, цпа й мита, торговельні договори з иншими державами, посередні податки, тарифова політика, мореплавання і т. ин. Сю угоду треба б переводити парламентарною дорогою, себто через відповідні ухвали австрійського парламенту й угорського союму. Але в Австрії переводить ся сю угоду надто часто без участі парламенту. Немає що додавати, що таке переводження угоди виходить все на шкоду Австрії та її населення. Через се рішаючим моментом для австрійського правительства при заключуванні угоди є не інтереси широкіх кругів населення, але цілком инші огляди. З того користує Угорщина і в угоду входять постанови, що мають передовсім на оці інтереси угорських аграріїв, власників латифундій і угорських магнатів.

Під диктат угорського президента міністрів гр. Тіси приготував таку шкідливу для Австрії угоду убитий австрійський президент міністрів гр. Штірк. Ся угода стоїть на становищі високого охоронного цпа на збіже й худобу, отже береже інтереси мадярських аграріїв, а поминає протилежні інтереси австрійського населення. Др. Кербер бажав піддати сю угоду під контроль австрійського парламенту, щоб своє становище, згідне з інтересами широкіх мас населення Австрії, зміцнити голосом народного парламенту. Щоб не допустити до протиконституційних кроків, др. Кербер нагав, щоб новий цїсар як найскорше зложив перед парламентом приписане основними законами приречення зберігати конституцію. Ідея Кербера була: через цїсарське приречення замкнути чим скорше дорогу чотирнадцятому параграфови. Зрозуміли єї наміри д-ра Кербера вороги конституції й пустили в рух усі сили, щоб д-ра Кербера повалити. Їм на руку пішов гр. Тіса, побоюючи ся, щоб австрійський парламент не знищив угоди, приготованої гр. Штірком. Наслідком сеї акції міністерство д-ра Кербера ненадійно уступило.

Покликаний на нового президента міністрів др. Шпіцмилер мав за головну задачу перевести угоду з Угорщиною на основах, вироблених гр. Штірком, рівнобіжно з сею угодою мав заключити торговельний договір з Німеччиною. Німеччина домагає ся договору на 25 літ. Сей договір має заключити ціла Австро-Угорщина. Перед умовою договору мусить бути угода межі Австрією й Угорщиною. Договір з Німеччиною може бути двадцятилітній тільки тоді, коли угоду між Австрією й Угорщиною заключить ся не, як тепер, на 10 літ, але на 25 літ. З сього виходить ясно, що теперішня угода далеко важніша ніж кожда з попередніх, бо має бути основою взаїмних господарсько-фінансових відносин між обома державами монархії на ціле грядуче чвертьстоліття, рівночасно також основою господарської політики монархії та її господарсько-торговельних відносин до инших держав.

В теперішній зміні міністерського кабінету маємо діло з боротьбою за конституцію, а хоча ся боротьба відбуває ся на самих вершках державної будови, не можна знати, які форми прибере в найближшій будуччині.

В сій цїлій історії інтересує нас ще зокрема справа відокремлення Галичини. Можна прийняти за певне, що міністерство д-ра Шпіцмилера не мало між своїми завданнями сеї справи. Правлячі круги Австрії не уважають відокремлення Галичини за наглу річ і, хоча стоять на тїм, що заповідь покійного цїсаря треба виконати, рахують ся також з тим, що річ для держави є такої ваги, що вимагає основного підготування та розваження, а до сього потрібно багато часу та всесторонніх переговорів з усіма заінтересованими в справі.

З напруженою цікавістю чекав світ відповіді почвірного порозуміння на мирове пропозиція осереднього союзу. Досі ще нема формальної ноти з відповідю на ноту осереднього союзу, але звісно вже, яка буде ся відповідь, і відомо також, що до мира дуже ще далеко.

Довідуємося про це з заяв, зложених міністрами почв'рного порозуміння в парламентах. Перший заявився президент французького міністерства Бріан, виголосивши 13 с. м. промову, в якій головну вагу поклав на те, що не можна розглядати поважно мирового пропозиція так довго, доки воєнні цілі почв'рного порозуміння не досягнені. Ще гострійше висловився за дальшим веденням війни новий міністер заграничних справ Росії Покровський. Він не тільки відкинув мирове пропозиція, але в додатку вилаяв ще Німеччину. Російська Дума стала за міністром і ухвалила одноголосно, що Росія мусить дальше провадити війну, доки не досягне намічених цілей. Чому така рішучо відмовна відповідь запала в петербурзькій Думі одноголосно, вияснює нам обставина, що на с'їм засіданню думи не було ніодного посла з соціалдемократичної фракції й ніодного трудовика. В італійській парламенті говорив про мирове пропозиція міністер заграничних справ Соніно. Хоча його промова була довга, хитка, нерішуча, то її значіння наскрізь відмовне. Вкінці промовив президент англійського міністерства лорд Джордж і його відповідь була: рішуче ні!

Та й ціла міщанська преса почв'рного порозуміння віднесла не тільки відмовно, але ненависно до мирового пропозиція осереднього союзу. Одні тільки соціалісти й то в усіх державах почв'рного порозуміння віднесли до мирового пропозиція достойно, по людськи, прихильно й жадають навязання мирових переговорів. Невтральні держави прийняли мирове пропозиція на загаль симпатично, але ждуть, яка буде відповідь почв'рного порозуміння, щоб визнати, чи посередництво неутральних держав можливе й чи бажане. Тим викиданням вияснюється також той хаос ріжних з собою суперечних вістей про це, чи президент Сполучених Держав Америки буде посередничити в закінченню мира, чи не буде. Супроти тих суперечних вісток можна напевно прийняти, що президент Вільсон не бажає зраджувати свого становища в сій справі, доки не почує, що скаже почв'рне порозуміння.

Міністерства почв'рного порозуміння рішили уложити спільну ноту та вручити осередньому союзові. За два-три дні нота має бути розіслана, але її зміст не цікавить уже так дуже світа, бо міркуючи по промовах міністрів, знаємо на певно, що відповідь буде відмовна. З того виходить, що кінець війни так само далеко, як був перед мировим пропозиціям.

Попереднього тижня Греція була вже дуже близько до того, щоб чинно вмішатися у війну, й то, здається, по стороні осереднього союзу. Тепер положення основно змінилося. Греція прийняла ультимат почв'рного порозуміння і ще раз покорилася перед волею Лондону й Парижа. Почв'рне порозуміння зажадало, щоб Греція не тільки припинила транспорт своїх військ на північ, але навпаки, щоб цілу грецьку армію перевести з Тесалії на Пеллопонез, отже як найдальше на полудне від воєнного терену. Греція згодила на це в заміну за усунення блокади грецького побережжя. Саме тепер відбувається як транспорт грецьких військ з Тесалії до Пеллопонезу під доглядом французьких офіцерів.

Як страшно збагачується Америка через свої доставки ріжних товарів для почв'рного порозуміння, виказують оті цифри: в першій чвертьроці війни доставила Америка товарів за ціну 63 мільонів, по році війни в такім самім протязі часу за 269 мільонів. І як не радіти Америці, що Європа водить ся за чуб, коли від сього золотого ріками напливає до Америки, — тільки до кишені капіталістів, бо широкі верстви населення не тільки не багатіють але траплять, бо гнете їх тягар загальної дорожнечі. В палаті репрезентантів поставили демократичні посли внесення заборонити вивіз засобів поживи.

В угорській соймі говорив президент міністрів гр. Тіса про польську справу й підніс, що полагоді польського питання загрожують дві небезпеки: 1. що в Поляків може зро-

дити ся сумнів, чи осередні держави можуть і чи мають поважний намір розв'язати корисно польську справу; 2. що в Поляків можуть зродити ся забаганки й аспірації понад міру практичних можливостей. Сі обидві небезпеки є того роду, що можуть ударемнити постанову осередніх держав розв'язати корисно польське питання, й тому обов'язком Мадярів яко добрих і правдивих приятелів Польщі є вистерігати ся таких кроків, які могли-б сі небезпеки побільшити.

Заступник голови польського Начального Комітету Народового проф. Яворський помістив у польських часописях статтю, в якій заявляє ся за розв'язанням сього комітету, а саме з тої причини, що Поляки досягнули вже ту ціль, для якої утворено комітет, себто державну самостійність. І в нас з вибухом війни потворили ся інституції, які мали аналогічні цілі з цілями польського комітету. І хоча нашим інституціям до досягнення їх цілі: самостійної України дуже далеко, не бракує між нами „політиків“, які домагаються розв'язання цих інституцій. По їхньому, чим наше положення тяжше, тим конечнійше є для нас руйнувати наші організації. Любіка справді достойна подиву, але подібності між нашим і положенням Поляків нема найменшої. В. Т.

Огляд воєнних подій.

На східній російській фронті образ воєнних подій від дев'яток тижнів представляється без найменших змін. І в минулім тижні не було на фронті від Північного моря по Карпати ніяких важніших боїв. Тільки в кількох точках (як коло Ілюкста на північний захід від Двинська, на північ від залізничної лінії Ковель—Луцьк, на захід від Тернополя та в околицях Станиславова) приходило з боку союзних австрійсько-німецьких військ до живої розвідної служби та дрібних нападів, немов на те, щоб переконати Росіян, що їх противники бережуть добре своїх позицій.

Завзяті російські наступи на північно-східній фронті союзників ведуть ся дальше без яких небудь успіхів. Не здійснила ся й найважніша їх мета: облякшення положення румунської армії. Хоч які нагальні наступи російських військ, що складають тут найменше дві армії, оборонці Карпат видержали досі непохитно на своїх становищах, а як так буде йти дальше, то осередні держави зможуть продовжати ще довго свої побіди у Волощині. З часописних звісток виходило-б, що Росіянам недостає знов муніції для тяжких гармат і тому вони мають готовити ся до великої загальної офензиви щойно на весну 1917 р.

Ще й нині не можна сказати нічого певного про те, де задержить ся румунська армія. Заграничні часописи пишуть, що вона може відтягнути ся аж на російську землю до Бесарабії. Якби се здійснило ся, то румунська армія мусіла-б бути справді сильно збита та здеморалізована, а до того вельми огірчена на невдалу й недостаточну поміч Росії. Загально пишеть ся, що Румуни й Росіяне зіпруть ся на лівій Серету, яку свого часу заложено й укріплено проти півночі, себто проти Росії. Чи Серет зможе отже бути на довгий час оборонною лінією, ще також велике питання. Тепер вже вияснило ся, як виглядала безпосередня російська поміч Румунії. Вона виносила найвище три дивізії, які стягнено з нагромаджених сил в Добруджі. Що се не могло в нічмі змінити трагічної долі румунської армії, кождому ясно. В минулім тижні зайняли війська осередніх держав дуже важний залізничний вузол Буцеу та йдуть дальше вперід, не зважаючи на деякий спротив румунських задніх відділів і нечувано погані дороги. Тепер входять уже союзні війська в лісність околиці. Румунсько-російські сили зачали відступати також на фронті Добруджі, де гонять їх болгарсько-турецько-німецькі війська. Добича військ держав союзу в Румунії зростає з дня на день дальше. Вони здобули знову кілька тисяч квадратних кілометрів простору й кілька-надцять тисяч нових полонених (кождого дня пересічно по

кілька тисяч), багато локомотив (з загального числа 700 румунських локомотивів четвертина в їх руках), масу залізничних возів, муніції й інших матеріалів.

На західнім фронті не приніс минулий тиждень ніякої більшої зміни в положенню. Від 19 падолиста нема там великих підприємств піхоти, а сю довгу перерву заповняють тільки обосторонні стежі й гарматня боротьба. В останніх днях острілюють Французи правильно увечері звісні головні точки барабанним огнем, який доходить часами до небувалої сили. Дещо більші бої мали місце на обох берегах Маси, де вкінці Французи здобули кілька сіл. Тепер турбуються правительством Франції й Англії, яким способом збільшити ряди своїх армій, і в сій цілі виготовляють і радять над ріжними проєктами. У Франції думають звербувати з Алжиру, Тунісу й Марокка коло мільон людей і вжити їх як робітників у Франції. Наслідком сього мала-б Франція на весну найближшого року 1 мільон нового війська з людей, що працюють тепер в фабриках. Дехто підносить там також гасло японської помочи. Також в Англії думають над такими реформами, як змобілізування цілого сільського населення краю в цілі виображення робочих сил і підвищення виробу поживних засобів, як управильнення праці цілого мужеського населення краю й поставлення всіх грошевих оцадностей під нагляд правительства. Задумують там також розв'язати остаточно питання іриської самоуправи й завести загальний оружний обов'язок в Ірландії.

На італійським фронті панує від сімох тижнів розмірний спокій. Тихо було також у минулім тижні. Тільки в кількох місцях приходило до слабих боїв артилерії й невеликих перепалок передніх відділів.

Армія ген. Сарая в Македонії робить нагальні наступи проти болгарських військ, передовсім на лівім крилі, яке складається з Сербів і Французів, однак сї наступи зостаються без вислідів. Зате про діяльність Італійців, Англійців і Португальців на сїм фронті не чути нічого.

З турецьких фронтів не наспіли ніякі вісти про важніші военні події.

Про розміри боротьби на морі знаємо небагато. А вона ведеться всюди й то ріжними засобами й методами. Недавно донесли часописи осередніх держав, що страти неприятельських воєнних кораблів виносять досі 744.609 тон містоти. Сї страти спричинені головню німецькими підводними суднами, які ось перед кільканадцятьма днями затопили знову кілька кораблів і то на Середземнім морі. На днях затоплено на тім самім морі знову кілька кораблів. На інших морях затоплюють німецькі підводні судна майже щодня по кілька неприятельських (головню торговельних) кораблів.

I. H.

Вісти.

За українську школу. На внесення селянських гласних ухвалило повітове земство в Кремінчуці на Полтавщині домагатися заведення української мови в народніх школах.

Виклад про Україну. Дня 10 падолиста говорив тайний правительственный радник пр. др. Пенк з Берліна в Товаристві для географії в Дрезні про Україну. Бесідник виложив по містечки картину країн цілої Росії, зокрема граничних полос серед великої цілості, й розвинув на сій широкій підставі значіння України яко важного переходового краю. Свій виклад ілюстрував численними картами й красвидами. Незвичайно численні слухачі, між якими були й їх Королівські Високости принц і принцеса Іван Юрій, вислухали викладу з дуже живим зацікавленням.

Кооперативний курс у таборі полонених. В однім таборі полонених закінчився з початком сього місяця практичний курс ведення сільських спілкових крамниць. Про сей курс подають такі цікаві подробиці:

Завданням курсу було навчити, як оснóвувати й вести сільські спілкові крамниці, та підготувати сим способом для спілок вправних провідників, передовсім книговодців. У та-

боровій друкарні видруковано на ту ціль відповідні взори книг і на їх основі вчилися учасники, як вести ділові книги в крамниці, як у них записувати, робити обрахунки спілки, переводити розділ зиску й инше.

Курс розпочався при кінці місяця червня, отже тривав більше ніж три місяці. Учасників вписалося відразу 423 й задля сього прийшлося розділити курс на два окремі рівнорядні відділи. Кожний з них обіймав поверх двіста людей, які ходили дуже пильно, поки не почалися висилки на пільні роботи. Протягом серпня вислано і споміж учасників курсу більшу часть. Решту, що зосталася на обох відділах, злучено при кінці серпня в один відділ, на яким продовжувалося науку аж до кінця при двох сотках слухачів.

При зголошенню на курс кожний із учасників подавав на письмі найважливіші відомості про себе. Через те можна було знати докладно, який матеріал є між слухачами й як до них підходити при викладі. На основі сих зголошень склад учасників такий:

Із загального числа учасників 423 були всі щодо народности Українцями та походили з таких губерній: найбільше з Полтавщини, а то 73 ($\frac{1}{6}$ часть всіх), далі з губерній: Харків 59 учасників, Київ 53, Катеринослав 52, Чернігів 45, Поділля 36, Волинь 20, Таврія 17, Вороніж 15, Херсон 12, Сибір 11, Донська Область 10, Курськ 6, далі по 3 з Холмщини, Городненщини й Бесарабії, 2 з Оренбурга, по 1 з Кубані, з Астрахані й Уфи.

По роду зайняття було між учасниками найбільше хліборобів—281 ($\frac{2}{3}$ часті всіх), далі ремісників і промисловців 63 ($\frac{1}{4}$ часть), торговців і прикащиків 22, робітників 23, конторщиків, писарів і чиновників 19, учителів і агрономів 15.

До кооперативних спілок належало перед війною 80 учасників ($\frac{1}{5}$ часть), інші числом 334 не були ще членами ні в яких спілках.

На закінчення курсу дістали учасники до самостійного вироблення на письмі вдома та в школі кілька образунків крамниць. Сї письменні вправи, перевірювані й поправлявані потім учителем з кожним учеником зокрема, дають досить певні вказівки про те, який був вислід науки. Отже вислід був надсподівано корисний. Споміж учеників, які зосталися на курсі до кінця, уміло виготовити самостійно, без помилок домашні письменні задачі 83, себто майже половина тих, що ходили до кінця, а пята часть первісного числа учасників. Є се отже ті люди, які, можна сказати, опанували увесь предмет науки й які тепер або по короткій практиці були-б здатні вести діловодство спілкової крамниці. Крім того якесь число учасників виробляло згадані вправи з більшими або меншими помилками.

Поміж тими, що виказали повний успіх, було найбільше з харківської губернії, а то 14, далі з таких губерній: Полтава 12, Чернігів 12, Київ 11, Поділля 10, Катеринослав 9, Вороніж 5, Таврія 3, по 2 з Херсонщини й Городненщини, по 2 з Волині, Курська й Сибірі.

По зайняттю було між ними 52 (майже $\frac{2}{3}$) хліборобів, 12 ремісників і промисловців, 7 торговців і прикащиків, 6 конторщиків і чиновників, 3 робітників, 3 учителів і агрономів. Членами спілок було поміж усіма 19, решта 64—ні.

Сей вислід треба уважати зовсім гарним, коли зважити, що майже всі учасники, з малими виїмками, се люди, які не лиш не мали в життю ніколи до діла з яким небудь „щетоводством“, але загалом знають тільки початки арифметики. При добрій волі вони за невеликий час навчилися того, що в нас вважається загально незглибленою тайною, недоступною для простого народу, лише для тих, що з нього живуть. Вони збільшать на кілька десятків невеликі ще ряди тих, що своїм знанням зможуть колись принести користь своєму народови, повести його до кращої будуччини.

З початком сього місяця розпочався новий курс ведення сільських кредитних спілок, на яким учасники мають змогу поширити далі знання кооперативного діла.

3 листів полонених Українців. Шановний Союзе визв. України! Не дивуйтеся, що я ні цікаво та неграмотно до Вас пишу; ще, як то кажуть, не наломилась рука і не так воно виливається на папері, як миркується в моїй темній і незрячій голові, але всеж таки мені кортить писати до Вас тією мовою, котрої Ви мене вже трохи навчили. Я ні розумію, як Вам і дякувати за ті книжечки, що Ви мені прислали. Кожний вечір засвітю свічку, купину за те, що за день зароблю, візьму книжечку та й читаю потихеньку; читаю і ні можу начитати ся, так вони мені до вподоби. А яка чудова книжка той Кобзарь! Возьмуся читати, ще мовби й не читав, а вже кінець, а читати так хочить ся! і береш та знов читаєш і знов кінець і знов читати хочить ся. З ним я забуваю, що полонений, що живу на чужині, що дома, може, плачуть по мені. Читаю і не видірвусь, аж поки зашкварчить моя свічка і тільки тогді глянувши на неї і моторошно мені стане за свою гірку долю. Та й що може бути гіршого за те, як нема за що купити свічку, щоб можна було порозмовляти з тим Кобзарем, з Кобзарем, котрий типер замістив мені батька й матір, і милих братів, і любих сестер, і вірних товаришів, що зістались там десь... на полі... живі, чи вмерлі, слава їм, мені-ж Кобзар, а Вам С. в. У. вилика дяка за працю! Тепер благаю Вас, пришліть мені свого каталога, а то я не знаю, які ще у Вас книжечки. А поки що то пришліть вміст з каталогом яких небудь дешевеньких книжечок, корон на 2- на 3 накладно платую по адресу: (підпис і адреса).

Тривожний настрій серед робітництва в Росії. Який непевний, тривожний настрій, повний вицікування якихсь рішучих внутрішніх подій, що поклали-б край усім дальшим непотрібним для діла свободи жертвам, дорожнечі та голодови безголовю й терророви воєнного часу, скаженому визискови нужди народніх мас жменею упривележованих доставців і промисловців, панує серед робітників, а мабуть не тільки серед робітників по цілій Росії, ясно показує відозва, випущена робітничою групою при Центральнім воєнно-промисловім Комітеті в Петербурзі. Як відомо, найбільш революційна частина робітників бойкотувала вибори до воєнно-промислових комітетів і там опинилися менш революційні елементи, які під сю пору згоджують ся забути свої спори з правительством і буржуазією. Але тим більш знаменна ся відозва, яку ми передруковуєм дослівно з петербурзької газети „Колоколь“ з дня 30 жовтня ст. ст.:

„В останніх днях усе частійше та все рішучійше розповсюджують ся по фабриках і заводах Петербурга найтривожніші та хвилюючі чутки.

„Переказують: — на такім то заводі завалив ся будинок і придавив сотки робітників, на такій то фабриці скоїв ся вибух, при чім погибли сотні працюючих там людей.

„Отсими днями широко розповсюдили ся чутки про те, що вся Москва охоплена повстанням, що московська поліція застрайкувала, що викликані війська відмовляють ся стріляти і т. ин.

„Одночасно з сим однакові чутки, та вже про повстання в Петербурзі, про розгром Гостинного Двора, розповсюджують ся і в Москві. Та сього мало. В Харкові оповідають про революцію в Москві. А в Москві — про революцію у Харкові. Коли-ж перевірити ці чутки, се одна вигадка.

„Усі такі чутки з різних, нічим незв'язаних з собою місцевостей, переказують ся в такій однаковій формі, що мимохіть стає питання: чи не мають вони свого коріння в якимсь одним джерелі, чи не таїть ся в основі сих чуток якась зла воля, що потайки ділає та кермує?

„Робітнича група, обмірковуючи становище та беручи під увагу напружену тривожну атмосферу, яку викликає в широких шарах населення все збільшене безголове з доставкою засобів поживи, уважає своїм обов'язком попередити робітників про велику небезпеку для інтересів робітничої класи на той випадок, коли робітники відноситимуть ся до таких чуток без потрібної обережності.

„Для кожного зрозуміло, що підняти масу, кинути в неї іскру в сей тяжкий час не так тяжко, та всякий свідомий робітник, що ясно уявляє собі, яке становище в сю хвилину й чого вимагають від нього його класові інтереси, пам'ять, що стихійний вибух дезорганізованої, роздратованої тягарем життя маси народу, вибух, який вороги народу намагатимуть ся звернути на погром чи то крамниць, чи то іногородців, що такий вибух піде на користь тільки ворогам робітництва.

„Вихор неправдивих чуток, не знати ким піднятий в масах робітників, се справжній голос перестороги для робітничої класи стояти на сторожі.

„В той час, коли справедливе незадоволення сучасним становищем нестримно росте в цілім краю, комусь очевидно догідно викликати робітництво на вулицю, втягнути його в рух і, скориставши з його незорганізованости, розторочити, ослабити всі прояви його самостійности.

„Вказуючи на сю величезну небезпеку, що стоїть перед робітничою класою, робітнича група звертає ся до всіх товаришів-робітників з покликом: — рішучо протиставити змаганням невідомих осіб енергічну громадсько-організаційну працю.“

Коли російська цензура перепустила сю відозву (відозва поміщена у всіх російських газетах, а се показує, що вона потрібна в сю хвилину й правительству), — то видко, що чутки про великі революційні події готові що дня перетворити ся в справжні факти й що хмари над російською тюрмою народів згустили ся до останнього ступня.

Бунт матросів на російськім кружляку „Аскольд“. Як повідомляє центральний орган російської Соц. Дем. Робітничої Партії „Соціалдемократ“, матроси кружляка „Аскольд“, який приймав участь в облозі Дарданелів, а від тої пори стояв у Франції в порті Тулоні, збунтували ся, відмовивши ся їхати до Солуна, куди мав вирушити тепер „Аскольд“. Французька „союзна“ поліція „зробила порядок“ на кораблі, арештувавши 40 матросів, яких віддано під воєнний суд. „Аскольд“ задержано тепер в Тулоні, бо начальство боїть ся, щоб матроси не счинили бунту на морі, колиб корабель таки вирушив до Солуна.

Переслідування сектантів у Росії. Російська газета „Колоколь“, яку видає відомий місіонарь Скворцов, подає цілий ряд звісток про судові розправи проти баптистів і євангелістів за порушення заборони правительством збирати ся баптистам на молення. Аж дивно робить ся: ще перед революцією цар обіцяв волю віри, волю всім по своїй власній совісті вірити й молити ся. Здавало ся-б, що коли тоді самодержець „всєя Росії“ одбурив сектантів, як обдурив своїми обіцянками 17 жовтня цілу Росію, то хочби тепер під час війни, коли кожного примушують жертвувати життям і майном для „спасення Росії“ й коли до сього спасення запрягли і всіх сектантів, які, як відомо, війни не признають, треба було-б припинити знущання та насилля над ними й хочби дати волю публично молити ся. Так ні! Синодським чиновникам і барбосам-поліцейським не спить ся спокійно, боять ся, щоб з молитовних зборів штундових чи баптистів не вийшло якоїсь революції!

Білорусини й Польща. Ніодин національно свідомий Білорусин не може навіть припустити, щоб він, увільнений згід московської влади, дістав ся під ще гіршу польську — в самостійній Польщі. „Гоман“ з 10 падолиста написав отсе: „В оголошенні маніфесту ми, Білорусини, горожане колись незалежного Великого Князівства Литовського — бачимо заповідь нової долі й для нашої країни. Ся заповідь не має ще конкретної форми — крім того, що Німці признають окремішність краю не тільки у відношенню до Росії, яка сто лїт з горою держала нас у неволі, але також у відношенню до Польщі, з якою наші землі жили „якийсь час“ спільним державним життям. Але се дає нам право сподівати ся, що будівничі нашої будуччини будуть уважати її підставою змагання білоруського й литовського народу — до самодіяльного буття, що становище сих народів заважить

при розв'язці питання будучини білорусько-литовських земель, здобутих на Росії. Правда, на нашій землі побіч Білорусинів і Литовців живуть ще сини сеї землі, „що признають ся до польськості“, й часть жидівського народу. Для них так само повинно бути забезпечене право свободного життя й розвитку їх національної культури. Але за те наш край має право вимагати від них щирого сповнювання їх горожанських обов'язків. І ми віримо, що все польське горожанство, шануючи наше право до самодіяльного життя, так, як ми шануємо право до того на сусідніх польських землях, зрозуміє кінець кінців свій обов'язок працювати для землі, на якій живе, та що спокійне за долю дорогої для нього Польщі — працюватиме разом з нами для нашого спільного рідного краю.“

Про настрої у Вільні з приводу заповідження утворення Польщі занотував „Гоман“ ось що: „Вістка про відбудову Польського Королівства розійшла ся по місті о 2 год. пополудні, коли появили ся надзвичайні видання місцевих часописей і ковенської литовської газети „Dabartis“. Додаток „Гомана“ появил ся на вулицях перший. Хоч у тім часі мало було людей на місті, надзвичайні видання швидко розкуплено. Деякі, між ними багато військових, купували на пам'ятку видання маніфесту в усіх мовах. Польське горожанство прийняло вістку досить спокійно, тим більше, що поголоски про волю Польщі — кружили вже перед кількома днями. Радість з того факту збільшала ся наслідком заяви, що нове королівство буде складатися з національно-польських земель, значить — без нашого краю.“

Спір за Вільну. Під сим заголовком надрукував „Гоман“ у ч. 82 редакційну статтю у відповідь краківській „Now-i Reform-i“, яка, виходячи з загально-польської засади, що нема ніяких Українців, ні Білорусинів, ні Литовців, а є тільки два під кожним оглядом однаково справедливій супротив інших націй братні народи, польський і московський, — приложила сю мірку й до Вільні. Отже по думці „Now-o Reform-i“ Вільна не буде ніколи білоруською й треба знищити всякі змагання в сїм напрямі. А що до того, що при списі дуже багато людей заявило ся Білорусинами, се з свого опортунізму Москалі записали ся як Білорусини. Білоруської мови не чути у Вільні й цілими місяцями не почути тут білоруського слова. Всю білоруську роботу веде „гурток агітаторів“, що видають білоруську часопись „Гоман“. Зразу друкувала ся часопись латинкою, але що всі тутешні католики, які читають латинськими буквами, є Поляками, так „агітатори“ були приневолені випускати свою газету також кирилицею, щоб таким робом забрати в свої руки Москалів, що zostали ся по відході російських військ.

„Гоман“ зазначає, що в інформаціях „Now-o Reform-i“ багато неправдивого, видуманого. Неправдою є се, буцім-то за Білорусинів записали ся „ті Москалі, що лишили ся“, бо передовсім Москалів лишило ся дуже мало, а й вони всі православні, а між тими, що записали ся як Білорусини, переважають католики. Неправда й се, буцім-то на вулицях Вільні ніколи не можна почути білоруської мови; се знає кожний житель Вільні й треба думати, що інформатор „Now-o Reform-i“ познайомлював ся з Вільною тільки в панських салонах... А його слова, що білоруську роботу веде „гурток агітаторів“, зовсім не годять ся і з заявою про велике число Білорусинів і з тим, що в місті є п'ять білоруських початкових шкіл, учительські курси, білоруський клуб, білоруський музично-драматичний кружок з драматичною дружиною і хором, білоруська кооперація, білоруська книгарня, білоруська газета, білоруські робітничі кружки, білоруське товариство помочи петерпівшим від війни і т. д. Стільки інституцій не зміг би піддержувати „гурток агітаторів“, колиб у Вільні не було білоруського громадянства й білоруського громадського життя. Й даремне „Nowa Reforma“ вияснює факт виходу „Гомана“ кирилицею як „банкроцтво“ білоруської роботи між католиками; „Гоман“ не перестав виходити й латинськими буквами й навіть не по-

меншив латинського накладу, а кирилицею друкуєть ся тому, що православні Білорусини не знають латинського письма, що в Городенщині православних більше ніж католиків, вкінці тому, що в таборах полонених у Німеччині є дуже багато православних Білорусинів з Минщини, Могилівщини, Витебщини й інших білоруських губерній. Що-ж до Вільні — се відвічна столиця незалежного Великого Княжества Литовського; вона повинна стати ся і лишити ся серцем визволеного білорусько-литовського краю, рівно дорогим і Білорусинови й Литовцєви й тим, що говорять польською або жидівською мовою.

Воля для Поляків — неволя для Українців. Такий змісл статі І. Мелешки в „Гомані“ п. з. „Воля — неволя“, написаної з приводу заповідження нового поневолення Українців — відокремлення Галичини. Автор приводить думки д-ра К. Левицького про сю справу, висловлені перед кореспондентом „Berliner Tageblatt-y“, й пише: „Ми подаєм тут заяву українського політика, бо його кожде слово — се тяжке обвинення польської політики у відношенні до слабших народів, з якими їм довело ся жити. Бо се саме бачим і в нас — у білорусько-литовськїм краю, де Поляки, сильні своїм матеріяльним багатством і перевагою культури, своїми поступками викликають одностунний гарячий протест білоруського й литовського народів.“

Вільна — в Польщі! Під сим заголовком дає „Гоман“ лекцію якомусь Українцєви, яку повинен кожний Українець затамити й щодо своєї землі: „Ми одержали сими днями від одного Українця письмо, в яким він просить вислати йому всі числа білоруської часописи, що вийшли, а на адресі пише: „Wilna — Polen“. Будемо сподівати ся, що одержавши „Гоман“, наш кореспондент зрозуміє, що Вільна — не в Польщі, а в білорусько-литовській землі!“

Уніятська служба Божя у Вільні. В неділю 26 падолиста та в четвер 30 падолиста в Пречистенській церкві у Вільні відправив о. Юзьвяк (Українець) уніятську службу Божу. В четвер була панахида за померлого австрійського цісаря для австрійських воєнків-Українців. День 26 падолиста витає Г. В. у весупній статі „Гомана“ під заг. „По 77 роках“ як історичний день у життю Вільні й усього білорусько-литовського краю. В статі читаємо ось що: „Возсоединеніє“ уніятів — се найтяжчий злочин російського правительства перед нашим народом, перед нашим краєм і перед усім культурним світом. На приказ царя Миколи I в 1839 р. кілька мільонів Білорусинів уніятської віри прилучено до православ'я, а потім ідуть довгі роки насильств над опорними, кривавих воєнних експедицій, биття нагайками аж до смерті, висилки на Сибір, нелюдського знущання і кривд. Сотки уніятських священників, що відмовили ся змінити свою віру на жаданне московських чинів, вислано до монастирів-тюрем центральної Росії, а на їх місце наслали цілу хмару чужих нам людей як керманців духового життя „навернених“ на православє Білорусинів... „Стара віра“ — віра наших батьків і дідів стала ся „нелегальною“ в межах російської держави.

17 жовтня 1905 р. в Росії — під грозою революції — оповіщено „волю віри“. Але ся „воля“ показала ся далеко неповною і між иншим не вернула прав унії. Як і ранше, уніятам заборонено приїздити до Росії з заграниці й оселяти ся тут. Проби добити ся позволення спрямувати в наш край українських емігрантів з Галичини, роблені за часів господарки Столипіна, скінчили ся повною невдачею тільки тому, що галицькі Українці — уніяти. Тільки в Петербурзі заходами кількох російських аристократів, а так само сво'яки Столипіна, прихильної до унії, удало ся дістати позволення відкрити там уніятську каліцію. Та й її дуже скоро зачинено.

Тепер, коли Вільна опинила ся за межами російської держави, опали й ті давні кайдани, в які заковано волю віри. І ось у найстаршій віленській святині східного обряду, уфундованій великим князем литовським Ольгердом, 26 падолиста відправив перший раз службу Божу уніятський священник, отець Юзьвяк, капелян австрійської армії. Хоч

служба Божа була призначена для вояків-Українців, у церкві збиралося повно цивільних людей. Згадуючи давні муки та знуцання, які від 1839 р. терпіли наші уніяти, й слухаючи тепер свobodно відправлюваної уніятської служби Божої, не один мав сльози в очах. Живо зворушені розходилися люди до дому й у кожного в душі родилося питання: чи є служба Божа не очевидним знаком, що давня неволя скінчилася й назад уже не вернеться?“

Лист до редакції. Високоповажаний Пане Редактор! Може були би ласкаві передати найсердечнішу мою подяку п. п. організатор(к)ам діточого святочного вечора в честь Т. Шевченка у володимир-волинській школі і мій гарячий поцілунок діткам, що ушанували мене надісланням повідомлення про вечір, яке глибоко зворушило мене і внесло багато тепла і світла в темряву невольницького життя.

Нехай живе, нехай процвітає наша школа, нехай несе слайво Знання і Правди в невмірущі душі нашого народу!

Хай здорові будуть дітки — ті найкращі в світі квітки! З пошаною полонений О. Кобець.

P. S. Посилаю 10 к., які прошу передати на фонд школи.

Французька преса про український рух за два роки війни.

II.

Спершу звістки про український рух і народ попадали в тутешню пресу за чужими джерелами, як от віденське В. С. V., за бюро Вольфа, російськими газетами, телеграфічними агентствами Парижа, Лондону і т. и., але згодом явилися власні кореспонденти, випадкові співробітники, комуїкати тощо. Темою служить загальна цікавість до ріжноромовної Австро-Угорщини, наступ і перемоги російського війська в Галичині та на Буковині. Вряди-годи приходить якась близька інформація, здебільшого фантастично-неправдивого характеру (L'Information). До середини лютого не трапилося мені відшукати ані одної статті, бодай частинно присвяченої Україні як такої, лише звістки про заснування українського легіону (Gazette de Lausanne 28. IX. 1914, Journal de Genève, 29. IX) і його знамените поводження (Gazette de Lausanne, 10. X. 1914), переполюх українського населення перед російським військом (J. de Genève, 10. X, Lyon Republicain, 23. XI), розпорядки російського правительтва в Галичині й на Буковині (J. de Genève, 1, 5, 6, 10. X. 1914, Le Matin, 14. XII. 1914), нацькування Москалями Українців у Галичині до жидівського погрому (J. de Genève, 23. IX. 1914), заведення російської мови як урядової (J. de Genève, 17. IX.), роздавання російської муки населенню Буковини (J. de Genève, 22. IX), про збігців Галичан (J. de Genève, 6. X. 1914), телеграма українського клубу до ген. Данкля (J. de Genève, Gazette de Lausanne, 18. IX. 1914), авдієнція Дудикевича в царя (J. de Genève, 15. IX). Розуміється, подано поклик генералісімуса Миколая до населення країв, завойованих Росіянами (L'Echo de Paris, 18. IX. 1914, Le Journal, 18. IX., J. de Genève, 17. IX і ин.), царську відповідь на вірнопідданчу телеграму галицьких москвофілів (J. de Genève, 1. X. 1914 по Navas), вістку про контрибуцію на Чернівці (Le Peuple, 9. XII. 1914) і таке инше.

Окремо стоїть стаття якогось „Австрійця“ в „Gazette de Lausanne“ з 9 жовтня 1914 р. в полеміці з статтею одного „Росіянина“ п. з. „Росіяне й війна“, поміщеною в тій самій газеті 23 вересня, і дві замітки „Поляка“ та „Чеха“ в числі з 28 листопада. Сей Австрієць, видно, добре познайдомлений з національними відносинами, говорячи про міжнародне положення, в якому була Австрія на передодні війни, пише: „...Росія була задоволена сею потайною роботою (Сербів), направленою против Австро-Угорщини, а яка мала завданням революціонізувати Боснію, Сирію й південну Угорщину. Росія робила ще більше: вона насилала своїх емісарів до Галичини й північно-західної Угорщини, щоб підбурювати селян кидати свою церкву й переходити на православне. В той час, як Українці в Галичині задово-

лялися цивілізуванням свого народу, сього вистарчало, щоб злякати російський уряд, гнобителя Українців, і російська аґітація переступала кордон, сипала щедро грошима й ангажувала молодих людей вступати до російських семінарій, де їх виховували в спеціальній дусі для сеї роботи“. І далі: „Я підозріваю, що сей „Росіянин“ так само, як багато інших Росіян, вірить чистосердечно, що Славяне в Австрії поневолені. Однак петербурзьке правительство й особливо дипломати знають, що Поляки, Чехи, Словенці, Українці, Хорвати почувають себе вдома в Австрії й що вони посідають тут широку автономію, таку, як паносіяне що лише збираються їм дати під егідою Росії. Недержавні народности Австрії се знають і тому воліють скорше нас.“

За місяць, 8 листопада, G. de L. помістила в себе три відповіді на сю статтю Австрійця: Чеха, Поляка і д-ра F. U. Останній критикує дуже дотепно статтю Австрійця — з цензурної причини не можна тут її привести — й твердить, що „Австрія урядом в державі не в спільних інтересах усіх народів“, „...що власний інтерес дуктує їй роля деяких народів против інших, які не такі сильні“. Далі автор передбачає справедливо, що „історія будучих рішень національних питань при помочи революцій або розрухів окремих народів се не більш ніж галюцинації політичних романтиків, і то не тому, що ці народи грішать неповздержливою пильністю, але лише тому, що вони ще не дозріли до національної еманципації. Шум, що кружляє навкруги ріжних провідників всехорватів, всерумунів, весеробів і т. д., надто поверховний і не зачіпає ще народніх мас.“ „Сі провідники, що танцюють націоналістичні танці, не більш ніж політики, адвокати, інтриганти, фінансісти; між ними і їх кортежом присяжних журналістів і масою є ще широка прірва, де не знають ще інших питань окрім насущного хліба, а так звана національна свідомість тут „ігнорує“ ся так, як модерний комфорт“. На жаль, не зовсім безпечно наводити дальші уступи, хоч тема дуже цікава й завжди на часі для наших діячів... Відповідь Чеха має признание, що „перемога Росіян не принесе їм народови нових кайданив“. Поляк проводить паралель між Швайцарією й Австрією, говорячи, що дійсна „рівноправність“ ще не існує в Австрії ані в парламенті, ані в суді, ані в армії!...“ На сю загально-національну тему пише в Journal de Genève (12. X. 1914) і Ролан Роланд у великій статі: „De deux maux, le moindre: pangermanisme, panslavisme?“ (котре з двох лих менше, пангерманізм, чи панславізм), де хоч признається, що „російське правління часто злочинно важке для малих національностей, які вона всала в себе“, але тут нема вини крахтих інтелігентів Росіян. „Між завойовниками й гнобителями він всеж воліє мати Москалів, бо останні в своїй молодій експансії дають скоршу надію на зміну ніж та сила, що придала прибалтійський край. Romain Rolland покладає ся на опінію одного Лотіша, лист якого друкує редакція низше. Тут находимо такий уступ: „Ми, що так кохаємо нашу національну культуру, ми, що знаємо добре на власній шкірі панславізм і пангерманізм, всеж певні, що для незалежності й розвитку культури малих націй панславізм менше небезпечний ніж пангерманізм. Се виходить з характеру сих двох рас.“ З сим твердженням навряд чи можуть Українці принципіально погодитися. Сталева німецька дисципліна яко дійсно культурної нації, хоч і з деякими хибами, завше мусить бути нам вигідніша й до якоїсь міри бажана ніж, напів дикунська православна азійщина московського царства.

В листопаді появилася в La Liberté (Фрібург, 3. XI. 1914) перша більш менш докладна інформаційна стаття про Галичину й Буковину яко терен війни на сході. Непідписаний автор великого фейлетону досить точно подає нарис географічно-стратегічного положення сих країв. Щодо етнографічної частини статі — так тут автор робить кілька блудів, користуючись очевидно польськими джерелами, в твердженнях: „Русини або Малороси, що мешкають у східній частині Галичини, творять загально лише 1/3 усього населення“, — „Гуцули або гірняки Малороси представ-

вляють групу найцікавішу з усієї раси Малоросів". Яко католицький орган *La Liberté* згадує уніятів, „греко-Русинів“ і спинаєть ся трохи на церковнім устрою. Буковини та характеризує її яко найбільше відetailий інтелектуально край.

Найближший місяць не приніє також жадної цікавої статі про українське питання, з виїмкою розвідки проф. М. Грушевського: „*La Probleme de l'Ukraine*“ (Українська справа) в ч. 11—12 льозанського місячника *La Revue politique internationale*. Не буду переказувати тут змісту сеї гарної розвідки, бо наші читачі знають її в перекладі на німецьку мову, виданім Союзом визволення України, так само в англійській мові п. з. „*The historical evolution of the ukrainian problem*“ (Лондон, 1915), так само в переказі в *Revue Ukrainienne* ч. 1.

Інші витинки говорять за порядки, які заводять Москалі в окупованій Галичині, а також подають деякі інформаційні дані. З сього матеріалу хіба може варто зачитувати отсей уступ з швайцарської газети *Le Franc-Montagnard* (Saignelégier, 19/XII. 1914) п. з. „*La Bukovine. Les Ruthènes et Czernowitz*“. Порівнюючи Буковину з Галичиною, автор говорить: „Вкінці українське населення відріжняє їх від решти австро-угорської монархії, з якою до речі творить одну цілість не більш ніж століття. Русини або Малороси се дійсно Славяне, окремі від Москалів і Поляків своєю мовою, співами, всіма національними пам'ятками.“ Далі потверджує, що, не дивлячи ся на германізацію Буковини через колоністів з Саксонії й Вюртембергу, Українці на Буковині „зберегли добре свою мову та школи“. Не розглядаючи досить численних голосів з французько-турецької преси, спиню ся лише на відомості паризької *Le Matin* (14. XII. 1914,) де з Петрограду доносить ся, що „міністерства внутрішніх справ і справедливости повисилили своїх урядників до Галичини, щоб студіювали, як слід, соціальні й релігійні відносини в краю, а також, аби переконали ся, чи можливо завести російську юриспруденцію.“ Інша телеграма з італійського джерела, надрукована в *Journal de Genève* (27. XII. 1914), подає фантастичні відомості про те, як український полк, що стояв у Прімеро, „згадуючи, що їх рідний край поневолений Австрією, збунтував ся та вбив двоох з своїх офіцерів Австрійців, що командували.“ Подібними інформаціями на початку антантські джерела з захопленням годували нейтральну пресу. Одначе скоро попекли ся на Українцях і теж саме стали подавати за Чехів, за всяку ціну протежуючи їх іредентський рух. Зі спеціальних видавництв варто вказати на географічну *La Nature* (Париж, 19. XII. 1914), яка надрукувала докладну статтю про „Карпати та комунікацію в них“, де поміщена гарна фотографія групи Гуцулів з Буковини в національнім убранню. *Le Jura* (Porrentruy, 8. XII. 1914) містить статтю *Passe-Partout* про Буковину, спеціально про Чернівці з стратегічного погляду, а *Le Journal* (Париж, 7. XII. 1914) подає подібну статтю полковника Фейлера п. з. „Росіяне на Буковині“.

Новий рік не приніє зміни в напрямі докладніших відомостей. Переважають звістки з балканських, турецьких і румунських газет; французька преса навіть одним словом не згадує про Українців, пишучи про окуповану Галичину й Буковину, з виїмкою дивно перекрученої дописи до *Information* (Париж, 30. I. 1915), яку варто подати у витягах, аби схарактеризувати стан фактичних відомостей і добру волю французьких публіцистів. Кореспонденцію пише якийсь М. С., що два роки жив на Буковині, й ось як інформує читачів сеї великої паризької газети: „Населення Буковини у великій більшості румунське. Є трохи Українців, „малоруських“ виселенців, яких називають тут Липованами, потім православних Вірмен, трохи Греків.“ Трохи низше так пояснює національні відносини „...в Угрів, як у Поляків, у Румунів, як і в Українців закорінила ся ненависть до всього, що „німецьке“, себто німецьке, й подив без міри до всього, що французьке. Я не зможу сказати ніколи, скільки разів я кидав у гірський відгомін арію марсилези на просьби моїх родичів і їх приятелів Поляків, Угрів, Українців, Жидів або ортодоксів.“ *Евген Бачинський.*

Бібліографія.

Старая Украина. Сборникъ думъ, пѣсенъ, легендъ, переработанныхъ съ малороссійскаго по-руски С. Козленицкой. Петроград, 1916, стор. 268, ц. 2 р. Роботу С. Козленицкой подиктовали добрі заміри, але сим замірам не відповідає вислід. Багата змістом і цікава стаття „Про українські думи“ (стор. 17—58).

Osteuropäische Zukunft, ч. 23. Зміст: Кляра Кербер. Минувшина й будучина Польщі; проф. Ф. Фрех. Гірничо-господарське значіння Туреччини. III; Фридрих Майнгард. Країна й люде Румунії; Іван Райлян. Цукровий промисл на Україні; др. Карло Леонгард. Швеція й Фінляндія; Герман Штайнерт. Будучина плавби по Вислі; Записки (між иншим д-ра Фалька Шуппа: Німецькі приятелі Українців і політичне уформування автономної Галичини); Вісти з товариств; Бібліографія.

Великий, дешевий і цікавий

КАЛЕНДАРЬ-

Памяткова книжка
Союза визволення України
на 1917 р.

Обіймає поверх 500 сторін друку, містить 103 ілюстрацій й численні статі з области культурного, економічного й політичного життя українського народу по обох сторонах кордону та найкращі взірці поетичної творчости національних поетів.

Календарь Союза містить між иншим найдокладніший огляд воєнних подій за два роки й ще докладніший огляд українського життя в Росії від початку українського національного відродження до останніх часів і статі про політичні змагання українського народу в часі війни.

Є се книжка, яка поза календарними відомостями ніколи не стратить на вартости, а служитиме

доброю памяткою з воєнного часу.

Призначена в цілости для національного освідмлення найширших народніх мас, зостанеть ся Памяткова книжка Союза для них корисною лектурою на довгий час.

Ціна календаря 2 К 50 сот.

На пересилку треба ще добавати 30 сот.

Австрійські жовніри й російські полонені,

котрі замовлять книжку безпосередньо в Союзі у Відні, дістають календарь по зниженій ціні — за 2 кор.
(З перес. — 2 К. 30 сот.).

Книгарням і трафікам даєть ся звичайний книгарський опуст.

Гроші надсилати поштовим переказом на таку адресу:
Wien, VIII., Josefstädterstraße 79, T. 6. Administration des Nachrichtenblattes des „Bundes zur Befreiung der Ukraina“.
На бажання висилають ся чеки почт. щадниці ч. 107.090.

Зміст: Що нам се принесе? — М. Троцький. Запад російської опозиції і зріст опору поневолених націй. — З українських часописей. — В. Антонович про повість Г. Сенкевича з часів Хмельниччини п. з. „*Ogniem i mieczem*“ (Докінчене). — Андрій Бабюк. З пісень Укр. С. В.: І. Ой, видно село. II. Іхав стрілець. — У. С. С. Юра Шкрумеляк. Січовий Кіш присягає. — По російській Україні. — В. Т. Політичний огляд. — І. Н. Огляд воєнних подій. — Вісти: За українську школу. Викад про Україну. Кооперативний курс у таборі полонених. З листів полонених Українців. Тривожний настрій серед робітництва в Росії. Бунт матросів на російським кружляку „Аскольд“. Переслідування сектантів у Росії. Відорусини й Польща. Спів за Вільну. Воля для Поляків — не воля для Українців. Вільна — в Польщі! Уніятська служба Божа у Вільні. Лист до редакції. — Французька преса про український рух за два роки війни. II. — Бібліографія.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.
З друкарні Адольфа Гольцгаузена у Відні.

